

SOUHRNNÁ VÝZKUMNÁ ZPRÁVA (V_{souhrn})

z projektu

Násilná sexuální kriminalita v ČR se zaměřením na její aktuální formy, na zvyšování účinnosti odhalování a postihu jejích pachatelů a na možnosti ochrany společnosti před sexuálně motivovaným násilím

Identifikační kód projektu: VG20122014084

Řešitel: Institut pro kriminologii a sociální prevenci

Praha, prosinec 2015

Obsah

I. Základní údaje o programu	2
II. Základní informace o projektu.....	2
III. Popis realizace projektu.....	4
III.1. Metodologie výzkumu.....	4
III.2. Průběh realizace projektu	6
III.3. Základní soubor, výzkumný soubor, výzkumný podsoubor a design analýzy trestních spisů ...	7
IV. Plánované a realizované výsledky projektu	10
V. Shrnutí výsledků projektu.....	15
V.1. Terminologická poznámka	15
V.2. Shrnutí výsledků teoretické části výzkumu	16
V.2.1. Zjištěné násilné sexuální trestné činy v ČR.....	16
V.2.2. Recidiva sexuálních delikventů ve statistikách a předchozích výzkumech.....	18
V.2.3. Přístup k sexuálním delikventům – ukládané sankce	19
V.2.4. Vybrané prostředky ochrany společnosti před sexuální kriminalitou	21
V.2.5. Predikce recidivy sexuálních delikventů, rizikové faktory.....	24
V.2.6. Stereotypy a mýty o sexuálních delikventech	25
V.2.7. Osobnost pachatele sexuálního násilí	26
V.2.8. Násilná sexuální kriminalita a sexuální delikventi v českých médiích	28
V.3. Shrnutí výsledků empirické části výzkumu.....	29
V.3.1. Složení výzkumného souboru pachatelů	29
V.3.2. Právní kvalifikace a rozhodnutí soudu v analyzovaných případech.....	29
V.3.3. Místo, čas a další okolnosti činu.....	31
V.3.4. Chování pachatele před útokem, v jeho průběhu a po jeho skončení.....	32
V.3.5. Charakteristiky vztahující se k historii pachatele	34
V.3.6. Charakteristiky pachatele podle soudněznaleckého posouzení	35
V.3.7. Viktimologické aspekty	37
V.3.8. Výsledky analýzy výzkumného podsouboru	38
VI. Závěry a doporučení.....	39
VII. Naplnění cílů projektu	54
VIII. Přílohy	56

I. Základní údaje o programu

Název programu: Program bezpečnostního výzkumu České republiky v letech 2010-2015 (kód VG, poskytovatel Ministerstvo vnitra ČR)

Název dílčího cíle programu, který byl projektem naplněn: Zvýšení bezpečnosti občanů s využitím nejnovějších technologií a poznatků v návaznosti na situaci v národní a mezinárodní bezpečnosti

Název tematické oblasti, která byla projektem řešena: Ochrana proti kriminalitě, protispolečenskému chování a sociopatologickým jevům

Označení a datum vyhlášení: Vyhlášení druhé veřejné soutěže ze dne 9. 3. 2011

II. Základní informace o projektu

Název projektu: Násilná sexuální kriminalita v ČR se zaměřením na její aktuální formy, na zvyšování účinnosti odhalování a postihu jejích pachatelů a na možnosti ochrany společnosti před sexuálně motivovaným násilím

Identifikační kód projektu: VG20122014084

Řešitel: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, výzkumná organizace
(organizační složka státu), IČ: 48136841, Náměstí 14. října 12, Praha 5, 15021

Řešitelský tým: PhDr. Šárka Blatníková (odpovědná řešitelka)
JUDr. Petr Zeman, Ph.D.
Mgr. Petra Faridová (roz. Hnátová) – odborná asistentka výzkumu

Podpůrný tým: Marie Kadlečková
Lucie Černá

Doba řešení projektu: 1. 1. 2012 - 31. 12. 2015

Kategorie činnosti: Aplikovaný výzkum

Hlavní obor: AG - Právní vědy

Vedlejší obor: AN – Psychologie, AO - Sociologie, demografie

Předmět projektu: Sexuálně motivované trestné činy s prvkem násilí, registrované na území ČR ve stanoveném období, identifikování pachatelé těchto trestných činů, a jednotlivá opatření na ochranu společnosti před tímto druhem kriminality.

Hlavní cíle projektu: Získat nové kriminologické poznatky o kriminálním sexuálně motivovaném násilí a jeho pachatelích v ČR; zhodnotit prostředky využívané k postihu pachatelů závažné a pro jedince i společnost nebezpečné kriminality a analyzovat možnosti zvýšení jejich účinnosti; navrhnout doporučení pro účinnější ochranu společnosti před touto trestnou činností, a to v oblasti její prevence i kontroly.

Dílčí cíle projektu: Zhodnotit právní úpravu postihu sexuálně motivovaného násilí v ČR; identifikovat aktuálně používané nástroje k posouzení nebezpečnosti/rizikivosti pachatele sexuálního násilí (v zahraničí i u nás) a posoudit možnosti aplikace v podmínkách ČR; zmapovat mediální obraz násilných sexuálních deliktů, jejich pachatelů a reakce státu na ně.

Odůvodnění projektu: Trestné činy sexuálně motivovaného násilí mají závažné následky nejen pro oběti, ale ve svém důsledku ohrožují a narušují vztahy mezi lidmi ve společnosti a pocit bezpečí mezi občany. Problematika násilných sexuálně motivovaných skutků dlouhodobě vyvolává ve veřejnosti silné emoce a reakce, a významnou měrou ovlivňuje pocit bezpečí a úroveň strachu z kriminality mezi občany. Ze strany veřejnosti bývá tento typ delikvence „ostře sledován“ a zjevný je i tlak vůči státu směrem k důraznějšímu postupu a přísnějšímu sankcionování pachatelů těchto trestných činů. Aktuální poznatková základna dosud neodpovídala závažnosti problému. Existovaly dílčí studie, mapující pachatele vybraných konkrétních násilných deliktů (např. pachatelé zneužívání dětí, pachatelé vražd, pachatelé znásilnění), popř. úzce lokálního charakteru (zaměřené na určitý okres, na odsouzené pachatele v rámci určité věznice). Plošný kriminologický výzkum, zkoumající výskyt, formy a pachatele násilné sexuální kriminality v celé ČR, a analyzující opatření, uplatňovaná vůči pachatelům tohoto druhu deliktů (na podkladě údajů o osobách obviněných,

stíhaných a odsouzených), nebyl dříve u nás realizován. Projekt tedy zaplnil mezeru v poznacích o rozložení a struktuře násilné sexuální kriminality na území ČR, o charakteristikách a potenciální nebezpečnosti jejích pachatelů, jakož i o opatřeních státu při ochraně společnosti před tímto druhem trestné činnosti.

III. Popis realizace projektu

Realizovaný výzkum měl dvě základní části – teoretickou a empirickou. Teoretická část poskytla nezbytný rámec pro empirické zkoumání a přinesla podrobný rozbor vybraných aspektů problematiky s využitím různorodých pramenů, od právní úpravy, odborné literatury a oficiálních dokumentů, přes dostupné statistické přehledy, až po průzkum veřejného mínění a analýzu médií. Těžiště výzkumu spočívalo v jeho empirické části, v jejímž rámci byl shromážděn, zpracován a analyzován rozsáhlý soubor empirických dat o případech násilných sexuálních trestných činů, spáchaných na území ČR.

III.1. Metodologie výzkumu

Výzkum byl řešen pomocí standardních metod a technik kriminologického výzkumu. Využity byly kvalitativní i kvantitativní postupy, techniky deskriptivní statistiky, bivariační i multivariační statistické metody. V teoretické části se jednalo o následující metody:

- *analýzu statistických údajů z evidencí orgánů činných v trestním řízení*, jež poskytla poznatky o stavu, struktuře a vývoji zkoumané trestné činnosti a ukládaných sankcích (oficiální statistické přehledy, systém statistiky trestních listů pro soudy a státní zastupitelství CSLAV, aj.);
- *analýzu relevantní právní úpravy včetně dostupné judikatury*, jež umožnila poznat právní rámec zkoumané problematiky, tedy násilných sexuálních trestných činů a opatření na ochranu společnosti před nimi;
- *studium odborné literatury a relevantních oficiálních dokumentů* za účelem získání přehledu o aktuálním stavu poznání o zkoumané oblasti;
- *sekundární statistickou analýzu dat z průzkumu veřejného mínění s využitím multivariátních technik*, jež doplnila výzkum o informace o znalostech, názorech a postojích občanů v oblasti sexuálního násilí, získané v rámci průzkumu IKSP_SEXKRIM2011¹;

¹ Tento originální průzkum Institutu pro kriminologii a sociální prevenci měl podobu baterie otázek, jež byla zařazena do pravidelného omnibusového šetření společnosti Factum Invenio, s.r.o. Otázky byly zaměřeny na

- *obsahovou analýzu médií*, která přinesla podrobné poznatky o intenzitě a úrovni mediálního pokrytí problematiky násilné sexuální kriminality v ČR, se zaměřením na její pachatele.

Výsledky empirické části výzkumného úkolu byly dosaženy následujícími metodami sběru a analýzy dat:

- *analýza relevantních dokumentů* (trestních spisů, soudně znaleckých posudků z odvětví psychiatrie, sexuologie a psychologie, anonymizovaných sestav z databáze rejstříku trestů) poskytla podrobná empirická data o násilných sexuálních deliktech, páchaných v ČR, o jejich pachatelích, o opatřeních a trestech, které byly těmto pachatelům ukládány);

- *psychodiagnostické techniky* (administrace standardizovaných testových baterií osobnostního dotazníku MMPI-2 a inventáře kriminálních stylů myšlení PICTS-cz) umožnily u podsouboru pachatelů násilných sexuálních deliktů získat údaje o struktuře jejich osobnosti a dalších dílčích charakteristikách, jako je například kriminální myšlení;

- *statistické metody a techniky* umožnily zpracování sebraných dat kvalitativní i kvantitativní povahy a nabídly vzájemné vazby a souvislosti jednotlivých sledovaných proměnných. Statistická analýza empirických dat zahrnovala dvě úrovně: (a) deskriptivní analýzu a (b) bivariační analýzu souvislostí. Popisné statistiky zahrnovaly relativní a absolutní četnosti pro kategorizovaná data a průměry, rozptyly (směrodatné odchylky), minima a maxima pro spojitá či intervalová data. Většina bivariační analýzy byla realizována jako analýza asociací, souvislostí (procedura cross-tabulations), ke zjištění významnosti s využitím znaménkového (Studentova) testu a celkové intenzity vztahu pomocí koeficientu (Cramerův koeficient kontingence). Při analýze dat u výzkumného podsouboru byla dále použita též shluková analýza (Wardova metoda, k-means).

V průběhu řešení výzkumného úkolu bylo postupováno v souladu s obecně závaznými právními předpisy, včetně předpisů na ochranu osobních údajů, a byly respektovány etické zásady vědeckovýzkumné práce. Pro potřeby analýz byla vstupní data anonymizována (k „provázání“ dat byly použity anonymní kódy), takže z nich nelze identifikovat konkrétní osoby, jichž se výzkum týkal. Samostatné empirické šetření (administrace psychodiagnostických metod) na výzkumném podsouboru probíhalo v podmínkách výkonu

několik tematických okruhů – zobrazování problematiky závažné sexuální kriminality v médiích, vnímání závažné sexuální kriminality jako problému, představy o vývoji a struktuře závažné sexuální kriminality v ČR, názory na vhodný přístup k pachatelům tohoto druhu trestné činnosti, povědomí o institutu zabezpečovací detence a jeho využívání, názory na některá možná opatření k ochraně společnosti před závažnou sexuální kriminalitou, obavy z viktimizace závažným sexuálním trestným činem, představy o typickém pachateli závažné sexuální kriminality. Šetření bylo provedeno metodou osobního dotazování (CAPI) na reprezentativním výběrovém souboru 978 respondentů – občanů ČR ve věku od 15 let. Respondenti byli vybráni kvótním způsobem, přičemž použitými kvótními znaky byly pohlaví, věk, vzdělání a region.

trestu odnětí svobody. Administraci testů prováděli zaměstnanci jednotlivých věznic - psychologové, a respondenti k účasti ve výzkumu poskytli informovaný souhlas.

III.2. Průběh realizace projektu

Jakkoli výsledky teoretické části výzkumu sloužily též pro přípravu empirické části a interpretaci jejích výsledků, obě části výzkumu probíhaly po většinu doby řešení projektu souběžně, tak jak bylo plánováno v harmonogramu projektu.

V prvním roce řešení projektu (2012) byla provedena analýza relevantní právní úpravy včetně dostupné judikatury. Byly sebrány a analyzovány statistické údaje o násilné sexuální kriminalitě v ČR a jejím postihu. Zahájeny byly sběr a následná analýza odborných pramenů (odborná literatura, oficiální dokumenty), a práce na analýze mediálních sdělení. Byla navázána spolupráce s externími subjekty, které pro účely výzkumu poskytly součinnost (soudy, Generální ředitelství Vězeňské služby ČR, vedení jednotlivých věznic, vybraní soudní znalci). Byl sestaven základní soubor trestních spisů, které byly následně vyžádány od jednotlivých soudů. Byly vytvořeny a otestovány výzkumné nástroje (záznamové archy pro analýzu trestních spisů – viz níže). Zahájeny byly práce na analýze výzkumného souboru - vyžádaných trestních spisů, a administrace testových metod na výzkumném podsouboru osob ve výkonu trestu odnětí svobody.

Ve druhém roce projektu (2013) byly dokončeny analýza odborných pramenů a analýza mediálních sdělení. Pokračovala analýza výzkumného souboru trestních spisů a proběhl sběr dat o kriminální kariéře pachatelů z výzkumného souboru. Dokončena byla administrace testových metod na výzkumném podsouboru a proběhlo vyhodnocení takto získaných dat. Průběžné poznatky z výzkumu byly prezentovány formou publikace v odborných periodikách a vystoupení na odborných akcích v ČR i v zahraničí (viz Část IV. této zprávy).

Ve třetím roce projektu (2014) proběhly první statistické analýzy dosud získaných dat a zejména pokračovaly práce na analýze rozšířeného výzkumného souboru trestních spisů.² Pokračovala prezentace průběžných výsledků projektu, a to především ve formě odborné knihy, která shrnula hlavní poznatky z teoretické části výzkumu (viz Část IV. této zprávy).

² Původní termín dokončení projektu byl stanoven na 31. 12. 2014. Na základě předchozích zkušeností se součinností soudů (návratnost žádostí o spolupráci, kapacity administrativního personálu soudů apod.) byl při plánování výzkumu předpokládán výzkumný soubor cca 200 trestních spisů. Díky mimořádně dobré spolupráci soudů se však podařilo k analýze získat výzkumný soubor 610 trestních spisů, což představuje takovou míru návratnosti, jakou nebylo při plánování projektu realistické očekávat. Z důvodu více než trojnásobného rozsahu výzkumného souboru oproti původním předpokladům bylo počátkem roku 2014 požádáno o prodloužení doby řešení projektu do 31. 12. 2015 bez navýšení rozpočtu projektu. Této žádosti bylo vyhověno rozhodnutím poskytovatele č. j. MV-114236-22/OBVV-2011, ze dne 18. 4. 2014.

V závěrečném roce projektu (2015) byla analýza rozšířeného výzkumného souboru dokončena a byla uskutečněna statistická analýza dat, získaných v průběhu empirické části výzkumu. Byly zpracovány závěry z celého výzkumu, které byly prezentovány v odborných periodikách a na odborných fórech v ČR i v zahraničí. Byl uspořádán specializovaný odborný seminář s názvem Násilná sexuální kriminalita v České republice (zotavovna VS ČR Na Květnici, Praha, 10. 12. 2015), kde především řešitelský tým prezentoval výsledky výzkumu, ale vystoupili na něm i odborníci z Asociace forenzních psychologů a z Úřadu služby kriminální policie a vyšetřování PČR (pozvánka a prezenční listina z akce tvoří přílohy této zprávy). Řešitelský tým sepsal a vydal odbornou monografii, shrnující poznatky z empirické části výzkumu (viz Část IV. této zprávy). Byla zpracována tato souhrnná výzkumná zpráva jako hlavní výsledek projektu.

Přehled jednotlivých činností včetně doby řešení:

název činnosti	doba řešení
Analýza právní úpravy	1.1.2012-31.12.2012
Harmonogram spolupráce s externími subjekty	1.1.2012-31.12.2012
Sběr a analýza dat	1.1.2012-31.12.2012
Sběr a analýza informací z odb. zdrojů	1.1.2012-31.12.2013
Sestavení výzkumného souboru	1.1.2012-30.6.2012
Tvorba výzkumných instrumentů	1.2.2012-30.6.2012
Analýza médií	1.4.2012-31.12.2013
Administrace testové baterie	1.9.2012-30.9.2013
Analýza trestních spisů – 1. část	1.9.2012-30.9.2013
Vyhodnocení testové baterie	1.3.2013-31.12.2013
Statistická analýza – 1. část	1.1.2014-30.6.2014
Analýza rozšířeného výzkumného souboru	1.4.2014-30.4.2015
Statistická analýza rozšířeného výzkumného souboru	1.1.2015-31.7.2015
Zpracování předběžných závěrů	1.3.2015-31.8.2015
Závěrečná zpráva = výzkumná souhrnná zpráva	1.6.2015-31.12.2015
Prezentace výsledků na mezinárodním odborném fóru	1.7.2015-30.9.2015
Odborný workshop	1.10.2015-31.12.2015

III.3. Základní soubor, výzkumný soubor, výzkumný podsoubor a design analýzy trestních spisů

Vzhledem k tomu, že těžiště projektu spočívalo v podrobné analýze rozsáhlého souboru případů násilných sexuálních trestných činů, je třeba ve stručnosti uvést, jakým způsobem

byly sestaveny základní soubor, výzkumný soubor a výzkumný podsoubor, a jak po organizačně technické stránce proběhla analýza výzkumného souboru.

Předmětem výzkumu byly sexuálně zaměřené trestné činy s prvkem násilí, registrované na území ČR, identifikování pachatelé těchto trestných činů, a jednotlivá opatření na ochranu společnosti před tímto druhem kriminality. K získání nových kriminologických poznatků o předmětu výzkumu bylo třeba analyzovat soubor dostatečně rozsáhlý jak z hlediska počtu, tak z hlediska územního a časového. Vzhledem k uvedeným skutečnostem byl základní soubor definován tak, že zahrnoval osoby, které byly v období let 2009–2012 „v kontaktu se systémem trestní justice“ v ČR pro násilnou sexuální trestnou činnost. „Kontaktem se systémem trestní justice“ se přitom pro účely výzkumu rozumělo, že daná osoba (a) byla ve sledovaném období za násilný sexuální trestný čin odsouzena (tj. byl vydán odsuzující rozsudek, který následně nabyl právní moci), nebo (b) v červenci 2012 vykonávala nepodmíněný trest odnětí svobody, uložený za takový trestný čin.

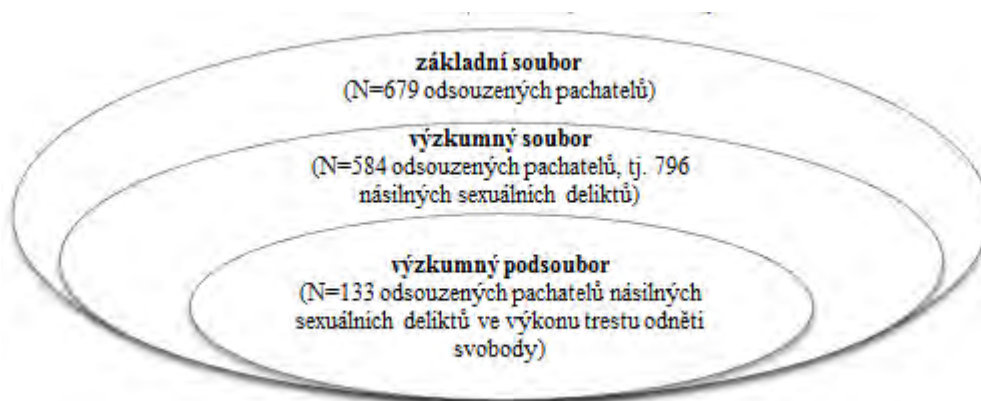
Prostředkem, jak se k základnímu souboru dostat, byly spisové značky trestních věcí, v nichž byly násilné sexuální trestné činy projednávány. Část základního souboru, tvořená osobami odsouzenými za násilnou sexuální kriminalitu, byla vyhledána prostřednictvím justiční statisticko-výkaznické databáze CSLAV, vedené Ministerstvem spravedlnosti ČR. S využitím vyhledávacích kritérií „trestný čin (paragraf)“, „indikace pravomocného rozhodnutí (výsledek řízení)“ a „datum vydání rozhodnutí“ byl vygenerován soubor statistických listů trestních³, vyplněných ve věcech, v nichž byl v letech 2009–2012 pachatel odsouzen za trestný čin znásilnění či sexuálního nátlaku. Ze statistických trestních listů byly získány příslušné spisové značky. Informace o druhé části základního souboru, tvořené osobami ve výkonu trestu odnětí svobody za násilnou sexuální kriminalitu, zejména spisové značky trestních věcí, jež vyústily ve vykonávaný trest, jsme obdrželi od Vězeňské služby ČR. Spojením výstupů z obou zdrojů dat a po jejich vyčištění (odstranění duplicit, vyřazení nesprávně vyplněných statistických listů trestních apod.) vznikl základní soubor o velikosti 679 osob. K tomuto základnímu souboru byly od jednotlivých soudů podle zjištěných spisových značek vyžádány trestní spisy, resp. kopie jejich relevantních částí (rozsudky, znalecké posudky, obžaloby).

Díky součinnosti ze strany většiny oslovených okresních a krajských soudů byl nakonec získán výzkumný soubor, zahrnující 610 trestních spisů (či jejich relevantních částí),

³ Statistický list trestní zpravidla vyplňuje soud poté, co rozhodnutí ve věci v daném trestním řízení nabyde právní moci, a to o každém obviněném samostatně.

týkajících se 584 jednotlivých pachatelů a 796 jednotlivých násilných sexuálních deliktů. Pokud jde o pachatele, představoval výzkumný soubor tedy 86 % souboru základního.

Výzkumný podsoubor byl sestaven z odsouzených pachatelů znásilnění či sexuálního nátlaku, v době realizace výzkumu vykonávajících trest odnětí svobody. Předvýběr a kontaktáž pachatelů ve výkonu trestu odnětí svobody, kteří splňovali níže popsaná kritéria, stejně jako administraci psychodiagnostických technik, realizovali podle zadaných instrukcí psychologové, působící v jednotlivých věznicích, a to na základě motivace potenciálních účastníků ke spolupráci (podmínkou bylo poskytnutí informovaného souhlasu respondentů s účastí na výzkumu). Tímto způsobem získaný výzkumný podsoubor tvořilo 133 osob.

Při získávání výzkumných dat z oficiálních dokumentů o násilných sexuálních trestných činech a jejich pachatelích (trestní spisy, znalecké posudky, sestavy z rejstříku trestů) bylo nutné respektovat systém sběru, evidence a vykazování údajů orgány činnými v trestním řízení, a přihlídnout k němu při tvorbě výzkumných nástrojů. Výzkum byl zaměřen na (a) násilné sexuální trestné činy, (b) jejich pachatele, (c) opatření systému trestní justice vůči těmto pachatelům. Základním zdrojem informací o těchto objektech zájmu byly trestní spisy o pravomocně skončených trestních věcech. Každý trestní spis pod jednou spisovou značkou se vede pro jedno trestní řízení, přičemž v tomtéž trestním řízení může být projednáváno více trestných činů téhož pachatele (případy souběhu trestných činů), nebo trestné činy více pachatelů (případy trestné součinnosti). Pokud se o trestných činech téhož pachatele vede několik různých trestních řízení, je pro každé trestní řízení založen samostatný trestní spis s vlastní spisovou značkou. Řešitelský tým proto musel počítat s tím, že ve výzkumném souboru pachatelů sexuálního násilí se budou vyskytovat osoby, u kterých bude k dispozici více trestních spisů vedených v různých trestních řízeních pro jejich opakovanou násilnou sexuální kriminalitu, i osoby, jejichž trestní spis se bude týkat trestního řízení o několika násilných sexuálních deliktech, které mohou mít zcela odlišný průběh či zcela odlišnou oběť.

Analýza proto probíhala na třech hierarchických úrovních – úrovni pachatelů, úrovni trestních spisů, a úrovni deliktů. Pro tento účel vytvořil výzkumný tým tři původní výzkumné nástroje (záznamové archy v podobě elektronických formulářů)⁴ pro sběr dat k podrobné analýze výše uvedených dokumentů. Za účelem propojení informací z jednotlivých úrovní analýzy byl každému pachateli vygenerován unikátní anonymizovaný kód, který byl vždy součástí kódu všech trestních spisů, vedených o tomto pachateli, přičemž kód trestního spisu byl vždy součástí kódu všech deliktů příslušného pachatele, které byly v daném trestním řízení projednávány.

IV. Plánované a realizované výsledky projektu

Výsledky podle návrhu projektu

Hlavní výsledek projektu				splněno
Plánovaný		Realizovaný		
Druh	Počet	Druh	Počet	
Souhrnná výzkumná zpráva (V_{souhrn})	1	Souhrnná výzkumná zpráva (V_{souhrn})	1	

Vedlejší výsledky projektu				splněno
Plánované		Realizované		
Druh	Počet	Druh	Počet	
Odborná kniha (B)	1	Odborná kniha (B)	2	
Článek v odborném periodiku (J)	5	Článek v odborném periodiku (J)	5	

⁴ Pro každého pachatele byl vyplněn jeden záznamový arch KRIMINÁLNÍ HISTORIE, který kromě sociodemografických charakteristik pachatele obsahoval zejména standardizované údaje o jeho kriminální kariéře ve smyslu historie jeho pravomocných odsouzení v ČR od dosažení věkové hranice trestní odpovědnosti do doby získání údajů o kriminální kariéře (srpen 2013). Pro každý trestní spis byl vyplněn jeden záznamový arch SPIS (tj. u téhož pachatele mohlo existovat více záznamových archů SPIS, pokud bylo k dispozici více trestních spisů, které se ho týkaly), obsahující podrobné údaje z daného trestního řízení, včetně zjištění soudních znalců a výsledku řízení, a údaje o sociálně-ekonomických poměrech a historii pachatele. Pro každý jednotlivý násilný sexuální trestný čin, resp. delikt, byl vyplněn jeden záznamový arch DELIKT (tj. u téhož trestního spisu mohlo být vypracováno několik záznamových archů DELIKT, pokud se v daném trestním řízení projednávalo více násilných sexuálních trestných činů téhož pachatele), který obsahoval konkrétní okolnosti daného trestného činu, jako jsou místo a doba činu, způsob a okolnosti provedení, charakteristiky oběti, následky atd.

Tato souhrnná výzkumná zpráva představuje zároveň hlavní plánovaný výsledek projektu. Jako vedlejší výsledky projektu byly plánovány publikační výstupy, a to 1 odborná kniha a 5 článků v odborném periodiku (časopise). Tento plán výsledků byl během doby realizace projektu splněn, resp. překonán (viz tabulka výše). Poznatky z výzkumu byly publikovány ve dvou odborných knihách (výsledek druhu B), jednom recenzovaném odborném článku v časopise, obsaženém v databázi Web of Science (J_{imp}), a čtyřech recenzovaných odborných článcích v časopisech ze seznamu neimpaktovaných recenzovaných časopisů RVVI (J_{rec}). Kromě toho vznikla z projektu řada výsledků, jež nebyly plánovány jako hlavní ani jako vedlejší výsledek projektu. Další publikační výstupy a prezentace poznatků z projektu budou realizovány v následujících letech. Následuje přehled dosavadních výsledků projektu.

Odborné knihy (B):

- Blatníková, Š., Faridová, P., Zeman, P.: Násilná sexuální kriminalita – téma pro experty i veřejnost. Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 2014, ISBN 978-80-7338-143-1, dostupné na: <http://www.ok.cz/iksp/docs/418.pdf>;
- Blatníková, Š., Faridová, P., Zeman, P.: Znásilnění v ČR – trestné činy a odsouzení pachatelé. Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 2015, ISBN 978-80-7338-153-0, dostupné na: <http://www.ok.cz/iksp/docs/428.zip>;

Recenzované odborné články (J):

- Blatníková, Š., Zeman, P.: Sexuální delikventi, stereotypy a česká veřejnost. Trestněprávní revue 1/2015, Praha: C.H.Beck, ISSN 1213-5313, str. 8-14;
- Blatníková, Š., Zeman, P.: Registrace sexuálních delikventů – nástroj k ochraně společnosti nebo slepá ulička? Trestní právo 2/2015, Praha: Wolters Kluwer, ISSN 1211-2860, str. 4-13;
- Faridová, P.: Kriminální myšlení: teoretická a terminologická východiska. Československá psychologie 4/2015, Praha: Psychologický ústav AV ČR, ISSN 0009-062X, str. 332-345;
- Blatníková, Š.: Tři roky zabezpečovací detence v ČR (situace v ukládání nového ochranného opatření). Státní zastupitelství 1/2013, Praha: Wolters Kluwer, ISSN 1214-3758, str. 24-30;

- Blatníková, Š., Zeman, P.: Pachatelé sexuálních trestných činů a zacházení s nimi – současné problémy z pohledu výzkumu. *Trestněprávní revue* 4/2013, Praha: C.H.Beck, ISSN 1213-5313, str. 95-99.

Další výstupy z projektu:

- Násilná sexuální kriminalita v České republice. Druh výsledku M – uspořádání konference. Dne 10. 12. 2015 byl uspořádán odborný seminář, shrnující hlavní poznatky z výzkumu. Pozvánka a prezenční listina z akce tvoří přílohy této zprávy;
- Trestné činy znásilnění v ČR – poznatky z empirického výzkumu. Druh výsledku O – ostatní výsledky. Presentace poznatků z projektu na domácí odborné akci (vzdělávací akce/pracovní schůze Sexuologické společnosti ČLS J.E.P. (akce 40826), Praha, 23. listopadu 2015);
- Aggressors, Deviants or just Delinquents? Violent Sex Offenders in the Czech Republic. Druh výsledku O – ostatní výsledky. Presentace poznatků z projektu na mezinárodním odborném fóru (Stockholm Criminology Symposium, Stockholm, červen 2015);
- Kriminální styly myšlení. Druh výsledku O – ostatní výsledky. Presentace poznatků z projektu na domácí odborné akci (odborný mezioborový seminář Vězeňské služby ČR, Pracov, květen 2015);
- Dealing with Sexual Offenders in the Czech Republic: From Research to Legislation and Back. Druh výsledku O – ostatní výsledky. Presentace poznatků z projektu na mezinárodním odborném fóru (13. mezinárodní konference International Association for the Treatment of Sexual Offenders (IATSO), Porto, září 2014);
- Stranger Danger and Other Tales: Public Attitudes to Sex Offenders and to Possibilities of Society Protection against Them. Druh výsledku O – ostatní výsledky. Presentace poznatků z projektu na mezinárodním odborném fóru (14. výroční konference European Society of Criminology, Praha, září 2014);
- Mají Češky a Češi obavy ze závažné sexuální kriminality, a co o ní vědí? Druh výsledku O – ostatní výsledky. Presentace poznatků z projektu na domácí odborné akci (odborná konference II. kriminologické dny, České Budějovice, leden 2014);
- Násilná sexuální kriminalita (pachatelé, delikty a sankce). Druh výsledku O – ostatní výsledky. Presentace poznatků z projektu na domácí odborné konferenci (odborná konference České sexuologické společnosti Bohnické sexuologické dny, Praha, únor 2014);

- Zabezpečovací detence, znalecké posudky a rozhodování soudu. Druh výsledku O – ostatní výsledky. Prezentace poznatků z projektu na domácí odborné akci (odborný seminář Asociace forenzních psychologů, Praha, duben 2014);
- Blatníková, Š., Faridová, P., Zeman, P.: "Dealing with Sexual Offenders in the Czech Republic: From Research to Legislation and Back" In Manita, C., Barroso, R.; Eher, R., Boer, D. (Eds.). *Criminal Policies in Sexual Violence: From Research to Legislation and Treatment. Forensische Psychiatrie und Psychotherapie*, p. 34, ISSN 0945-2540. Druh výsledku O – ostatní výsledky. Sdělení ve sborníku abstrakt z odborné akce (13. mezinárodní konference International Association for the Treatment of Sexual Offenders (IATSO), Porto, září 2014);
- Blatníková, Š., Faridová, P., Zeman, P.: "Stranger Danger" and Other Tales: Public Attitudes to Sex Offenders and to Possibilities of Society Protection against Them". *Criminology of Europe: Inspiration by Diversity. 14th Annual Conference of the European Society of Criminology (Prague, Czech Republic, 10-13 September 2014)*. p. 214. Druh výsledku O – ostatní výsledky. Sdělení ve sborníku abstrakt z odborné akce (14. výroční konference European Society of Criminology, Praha, září 2014). Dostupné na: <http://eurocrim2014.guarant.eu/eurocrim-2014-book-of-abstracts-update-2014-09-13.pdf>;
- Podklady pro činnost pracovní skupiny Ministerstva spravedlnosti – Ochranné léčení v ČR. Druh výsledku O – ostatní výsledky. Průběžné výsledky projektu byly prezentovány ve formě podkladů zpracovaných pro činnost pracovní skupiny zřízené Ministerstvem spravedlnosti (MSP-24/2014-OD-ORG) k problematice ochranného léčení.
- Blatníková, Š., Zeman, P.: Sicherungsverwahrung: eine neue Sanktion für gefährliche Straftäter in der Tschechischen Republik. *Bewährungshilfe: Soziales, Strafrecht, Kriminalpolitik. Forum Verlag Godesberg GmbH Jg. 60, 2013, Heft 4, str. 363–376. ISSN 0405-6779*. Druh výsledku O – ostatní výsledky. Článek v zahraničním odborném časopise, nevedeném v databázích pro výsledky druhu J. Obsah čísla na: http://www.bewhi.de/bewhi-inhalt_2013-04.pdf;
- PICTS-CZ (inventář kriminálních stylů myšlení) - adaptace techniky a pilotní sběr dat. Druh výsledku O – ostatní výsledky. Prezentace poznatků z projektu na domácí odborné akci (odborný workshop Asociace forenzních psychologů Čech, Moravy a Slezska, Praha, 4. prosince 2013, pozvánka na akci viz: <http://afp.wz.cz/clanky.doc/pozvanka%20na%20vzdelavaci%20seminar%20AFP%204.12.2013.pdf>);

- Predikce, prognóza a nebezpečnost při posuzování pachatelů trestné činnosti. Druh výsledku O – ostatní výsledky. Presentace poznatků z projektu na domácí odborné akci (odborný seminář Asociace forenzních psychologů Čech, Moravy a Slezska, Praha, 23. května 2013);
- Představy veřejnosti o pachatelích znásilnění a pohlavního zneužívání. Druh výsledku O – ostatní výsledky. Presentace poznatků z projektu na domácí odborné akci (odborná konference Sekce sociální patologie Masarykovy české sociologické společnosti (Blansko, duben 2012);
- Hnátová, P.: Představy veřejnosti o pachatelích znásilnění a pohlavního zneužívání. In Večerka, K. (ed.): Životní styl směřující k delikvenci. Sborník příspěvků z konference sekce sociální patologie MČSS. Praha: Masarykova česká sociologická společnost, 2012, ISBN 978-80903541-9-7, str. 124-133. Druh výsledku O – ostatní výsledky. Příspěvek ve sborníku z odborné konference, neuvedeném v databázích pro výsledky druhu D;
- The Security Detention: The New Way of Dealing with Dangerous Offenders in Czech Republic. Druh výsledku O – ostatní výsledky. Presentace poznatků z projektu na mezinárodním odborném fóru (12. výroční konference European Society of Criminology, Bilbao, září 2012);
- Blatníková, Š., Zeman, P.: The Security Detention: the new way of dealing with dangerous offenders in the Czech Republic. In Garitaonandia, A.S. (ed.): Criminology in the 21st Century: a Necessary Balance Between Freedom and Security. Book of Abstracts. European Society of Criminology, Bilbao: TISA Congressos, 2012, ISBN 978-84-695-4520-1, p. 131. Druh výsledku O – ostatní výsledky. Sdělení ve sborníku abstrakt z odborné akce (12. výroční konference European Society of Criminology, Bilbao, září 2012). Dostupné na: <http://www.esc-eurocrim.org/files/Eurocrim2012-%20Book%20of%20Abstracs.pdf>.

V. Shrnutí výsledků projektu

Poznatky z realizovaného výzkumu byly podrobně publikovány a prezentovány ve výstupech z projektu (viz Část IV. této zprávy), a to v souladu s Přílohou projektu č. 4.1.5. (Plán využití výsledků). Tato kapitola obsahuje shrnutí hlavních zjištění, a to v členění podle jednotlivých částí výzkumu – teoretické a empirické.

V.1. Terminologická poznámka

Násilnou sexuální kriminalitu lze z kriminologického hlediska definovat jako soubor trestných činů, při kterých pachatel svým jednáním zasahuje do sexuální sféry oběti za použití fyzického násilí, pohrůžky fyzického násilí či pohrůžky jiné těžké újmy vůči ní, a to bez souhlasu oběti. Pro účely sestavení výzkumného souboru případů násilné sexuální kriminality, analyzovaných v empirické části výzkumu, bylo nutné definovat kritéria pro zařazení do výzkumného souboru tak, aby na jejich základě bylo možno vyhledat a vyžádat příslušné trestní spisy. Základním kritériem proto musel být trestný čin, uvedený ve zvláštní části zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku (dále též „tr. zákoník“), příp. zákona č. 140/1961 Sb., trestního zákona (dále též „tr. zák.“). Z hlediska trestněprávní úpravy je ovšem obtížné přesně určit okruh trestných činů, které lze pod termín násilná sexuální kriminalita ve výše uvedeném kriminologickém pojetí podřadit - v katalogu trestných činů, který nabízí české trestní právo, nenalezneme žádný, který by výše uvedené kriminologické definici vyhovoval beze zbytku.

Nejvíce uvedené definici i obecným představám o tomto druhu trestné činnosti odpovídá trestný čin znásilnění podle § 185 tr. zákoníku (§ 241 tr. zák.), případně též nový trestný čin sexuálního nátlaku ve variantě, upravené v § 186 odst. 1 tr. zákoníku. Je však třeba mít na paměti, že i tyto trestné činy mohou být spáchány způsobem, který je z pohledu naplnění výše popsané definice polemický. Právní vymezení „pohlavního styku“ zahrnuje v jeho nejširším pojetí i některé méně intenzivní formy zásahu do sexuální sféry oběti, obdobně to platí pro aktivity, k nimž oběť nutí pachatel sexuálního nátlaku (pohlavní sebeukájení, obnažování či jiné srovnatelné chování). Kromě použití skutečného fyzického násilí či výhrůžek může pachatel uvedených trestných činů dosáhnout zásahu do sexuální sféry oběti i zneužitím její bezbrannosti nebo tak, že ji do stavu bezbrannosti uvede sám lstí nebo jiným podobným způsobem (tj. „násilím“ ve smyslu § 119 tr. zákoníku).

Po zvážení hledisek věcné souvislosti a dosažitelnosti byla nicméně **empirická analýza nakonec zaměřena především na případy trestných činů znásilnění a sexuálního**

nátlaku. Vzhledem ke skutečnosti, že trestný čin sexuálního nátlaku byl v ČR zaveden až od roku 2010 a posledním sledovaným rokem výzkumu byl rok 2012, tvořily drtivou většinu výzkumného souboru (více než 95 %) případy trestného činu znásilnění a jeho pachatelé. Na druhou stranu bylo do výzkumného souboru zařazeno několik případů trestných činů, naplňujících výše uvedené kriminologické vymezení násilné sexuální kriminality a splňujících ostatní kritéria pro zařazení do výzkumného souboru, které byly v pravomocném rozhodnutí soudu kvalifikovány jinak – jako trestné činy vraždy, vydírání, výtržnictví či omezování osobní svobody. Minimální zastoupení případů a pachatelů jiných trestných činů ve výzkumném souboru nicméně umožňuje o něm nadále pro zjednodušení hovořit jako o souboru případů a pachatelů trestného činu znásilnění.

Projekt se zabýval problematikou násilné sexuální kriminality, tedy té části projevů sexuálního násilí, kterou platné právo označuje za trestné činy. Z toho důvodu byly pro účely výzkumu používány pojmy „delikvence“, „kriminalita“ a „trestná činnost“ v zásadě jako synonyma, a to v právním smyslu slova, tedy jako soubor protiprávních činů, které jsou trestním právem označeny za trestné, a které vykazují znaky trestného činu, trestním právem vymezené. Specifický význam měl ovšem pojem „**delikt**“. Na jedné straně i pro něj, podobně jako pro zmíněné výrazy „delikvence“ a „delikvent“, platí, že byl používán jako ekvivalent k pojmu „trestný čin“. Na straně druhé byl „delikt“ **základní zkoumanou jednotkou empirické části výzkumu v podobě konkrétního násilného sexuálního jednání, analyzovaného samostatně.** Za účelem co nejpodrobnější analýzy vycházelo dělení jednání pachatele na jednotlivé „delikty“ z konečného rozhodnutí soudu ve věci – pokud ve skutkové větě rozsudku popsal určité jednání samostatně, jednalo se pro účely výzkumu o samostatně analyzovaný delikt, byť se z trestněprávního hlediska o samostatný trestný čin jednat nemuselo.

V.2. Shrnutí výsledků teoretické části výzkumu

V.2.1. Zjištění násilné sexuální trestné činy v ČR

Skutková podstata trestného činu znásilnění je od roku 2010 upravena v ustanovení § 185 trestního zákoníku, předchozí trestní zákon z roku 1961 ji upravoval v ustanovení § 241. Původní skutková podstata, postihující až do roku 2001 pouze donucení ženy k souloži či zneužití její bezbrannosti k tomuto účelu, byla postupně doplňována a v současnosti pokrývá celou škálu nedobrovolných zásahů do sexuální sféry oběti, jíž může být žena i muž jakéhokoli věku. Některé znaky skutkových podstat, zejména znaky popisující formu zásahu

do sexuální sféry poškozeného, mohou vyvolávat jisté interpretační obtíže, nicméně z vývoje aplikační praxe od roku 2010 lze usuzovat, že nikoliv nepřekonatelné.

Počty policíí zjištěných případů znásilnění nevykazují v policejních statistikách výraznější výkyvy a pohybují se mezi 480 a 675 případy ročně. Justiční statistiky státních zastupitelství ukazují, že ročně bývá v ČR vyřizováno v přípravném řízení cca 400-500 případů znásilnění. Několik desítek věcí bývá ročně odloženo (v této položce nejsou zahrnuty případy odložení věci z důvodu, že se nepodařilo zjistit pachatele) a cca 330-400 osob bylo ročně pro trestný čin znásilnění stíháno. Na naprostou většinu stíhaných osob byla podána obžaloba, pouze v několika málo desítkách případů (maximálně 51 osob v roce 2009) bylo trestní stíhání zastaveno. Ze soudních statistik vyplývá, že zhruba dvě třetiny obviněných, o nichž soud v daném roce rozhodl, byly odsouzeny. Počet osob, odsouzených za trestný čin znásilnění, se ve sledovaném období (2010-2013) pohyboval kolem 200 ročně. Složení populace odsouzených podle věkových kategorií naznačuje, že ve sledovaném období byli nejpočetněji zastoupeni pachatelé ve věku 30–39 let a 40–49 let. Přestože u věkové skupiny mladistvých šlo o velmi nízké absolutní počty, není bez zajímavosti poměrně vysoký podíl mladistvých (cca 5–10 %) a vyšší podíl nejmladší věkové kategorie (do 20 let) mezi odsouzenými pachateli znásilnění ve srovnání s celkovou populací odsouzených osob. Rovněž tak byl mezi odsouzenými pachateli znásilnění vyšší podíl věkové kategorie 50 a více let. Je ovšem třeba upozornit na nízké absolutní počty odsouzených pachatelů znásilnění, které neumožňují kategorické závěry.

Skutková podstata trestného činu sexuálního nátlaku je upravena v § 186 trestního zákoníku. Za násilný sexuální trestný čin ve výše uvedeném smyslu jej lze označit v těch případech, kdy pachatel použije násilí, pohnutku násilí či pohnutku jiné těžké újmy (tj. v případech dle § 186 odst. 1, alinea 1). Statistiky o případech trestného činu sexuálního nátlaku a jeho pachatelích jsou silně ovlivněny skutečností, že se jedná o trestný čin poměrně nový, zavedený trestním zákoníkem až od roku 2010. Ve sledovaném období se počty policíí evidovaných případů sexuálního nátlaku pohybovaly ročně v řádu několika málo desítek (22–46 případů) a počty pachatelů tohoto trestného činu byly velmi nízké (7-16 pachatelů ročně). Celkový počet případů trestného činu sexuálního nátlaku, projednávaných v přípravném řízení, byl také nízký - za čtyři roky sledovaného období (2010-2013) prošlo přípravným řízením do stadia předložení návrhu na podání obžaloby, resp. konečného rozhodnutí policejního orgánu, pouze 88 takových případů.

V.2.2. Recidiva sexuálních delikventů ve statistikách a předchozích výzkumech

Problematika recidivy sexuálních delikventů z hlediska oficiálních statistik i dřívějších empirických poznatků, včetně údajů o recidivě pachatelů sexuálních trestných činů po absolvování ochranného léčení v ČR, patří u odborníků i veřejnosti k diskutovaným tématům. Výsledky jednotlivých výzkumných studií realizovaných v této oblasti – v ČR i v zahraničí – jsou ovlivněny řadou faktorů, jako jsou definice a pojetí recidivy, velikost a složení výzkumného souboru i kontrolní skupiny, a také např. délka sledovaného období. I proto je srovnávání či případně přebírání závěrů bez znalosti metodologie a složení daného výzkumného souboru vždy velkým rizikem. Z oficiálních statistických přehledů orgánů činných v trestním řízení v ČR lze vyčíst počty zjištěných pachatelů znásilnění, kteří již byli v minulosti odsouzeni za (jakýkoliv) úmyslný trestný čin. Například v policejních přehledech tvořil podíl již minimálně jednou trestaných pachatelů znásilnění v letech 2008-2013 necelou polovinu, konkrétně v jednotlivých letech mezi 39 % a 47 %. V případě policií zjištěných pachatelů sexuálního nátlaku se o recidivistu jednalo v osmi případech ze 42 pachatelů, evidovaných za roky 2010-2013. Z justičních statistik lze zjistit, že v období 2010-2013 bylo celkem u 58 % odsouzených pachatelů znásilnění evidováno předchozí pravomocné odsouzení. Podíl osob bez předchozího odsouzení ve sledovaném období, s výjimkou roku 2012, kdy prvotrestaní pachatelé tvořili téměř polovinu, činil vždy cca 40 %. Do jisté míry se tak i potvrzují empirická zjištění z jiných studií o nízké míře sexuální recidivy – tedy opětovného spáchání sexuálního deliktu - mezi pachateli znásilnění. Podíl prvotrestaných mezi odsouzenými pachateli znásilnění v ČR byl ve sledovaném období mírně vyšší než jejich podíl v celkové populaci odsouzených v ČR ve sledovaných letech, jenž činil 34-38 %. Ze čtyřiceti osob, odsouzených v ČR v letech 2010-2013 za trestný čin sexuálního nátlaku, byla bez předchozího odsouzení necelá polovina (19), 21 odsouzených již dříve odsouzena byla.

V ČR i v zahraničí je druhová (sexuální) recidiva u sexuálních delikventů konzistentně dokumentována jako nízká (5 %-15 %). V zahraničních výzkumech, kde byla skupina sexuálních delikventů sledována po delší časové období, bylo zjištěno, že většina (76 %) již nebyla znovu odsouzena za sexuální delikty a také metaanalýza téměř stovky výzkumných studií informovala, že většina (cca 87 %) pachatelů se již znovu nedopustila dalšího sexuálního deliktu. Kromě omezení, které plyne z již zmíněného problému odlišného pojetí recidivy v uvedených zahraničních výzkumných studiích, je třeba při interpretaci vzít v potaz skutečnost, že jde často o „neselektované“ soubory sexuálních delikventů, v nichž se nerozlišuje mezi delikventy s poruchou sexuální preference (tj. parafilii, sexuální deviací) a delikventy bez parafílie. Mezi empirickými výzkumnými poznatky v oblasti sexuální recidivy

a představami veřejnosti najdeme značné rozpory. V průzkumu veřejného mínění IKSP_SEXKRIM2011 výrazná většina respondentů (83 %) souhlasila s výrokem, že v kriminální anamnéze pachatelů závažných sexuálních deliktů jsou přítomna předchozí odsouzení za podobné delikty. Stejně tak byla většina respondentů (80 %) přesvědčena, že tito pachatelé bez ohledu na délku trestu, který si odpykají, se stejně dopustí dalšího sexuálně motivovaného deliktu. A prakticky totožné výsledky byly získány z vyjádření respondentů k (ne)účinnosti ochranného léčení (80 % dotázaných souhlasilo s výrokem, že po absolvování ochranného léčení se pachatel stejně dopustí dalšího sexuálního deliktu). Podle toho, jak vidí situaci veřejnost, by tedy mezi pachateli sexuální kriminality mělo být jen minimum prvopachatelů, a naopak většinu sexuálních trestných činů by měly páchat osoby s předchozími záznamy o odsouzení, a to hlavně za sexuální delikt. Tomu však neodpovídají oficiální statistiky v ČR ani v jiných zemích, ani výsledky výzkumných studií.

V.2.3. Přístup k sexuálním delikventům – ukládané sankce

Přístup k pachatelům sexuálních deliktů má v jednotlivých zemích svá specifika. Základní otázkou ve smyslu přístupu k sexuálním delikventům je, zda je vhodnější tyto pachatele spíše trestat či léčit. Naladění veřejnosti, soudě podle vyjádření respondentů průzkumu veřejného mínění IKSP_SEXKRIM2011, je v otázce přístupu k pachatelům závažné sexuální kriminality spíše punitivnější. Podíl zastánců trestání pachatelů znásilnění oproti jejich léčení činil více než polovinu (55 %). O přílišné mírnosti sankcí ukládaných soudy v ČR těmto pachatelům byla přesvědčena velká většina respondentů (87 %). Srovnáme-li uvedené zjištění s poznatky o skepsi veřejnosti vůči nápravnému či odstrašujícímu účinku jakkoli přísného trestu, nabízejí se zejména dvě vysvětlení. Může se jednat o projev stereotypní představy veřejnosti o příliš mírných trestech, stanovených za trestnou činnost obecně a závažnou kriminalitu zvláště, což je jev, známý v řadě zemí světa, a do značné míry nezávislý na skutečné přísnosti trestní legislativy dané země. Uvedené poznatky ovšem také mohou vypovídat o tom, že občané, kteří nevěří na roli trestu při omezování druhové recidivy sexuálních delikventů, žádají přísný trest alespoň jako pomstu pachateli zavrženého zločinu.

Vzhledem k typové závažnosti sexuálních deliktů nepřekvapí, že drtivou většinu ukládaných sankcí tvoří tresty odnětí svobody, ať již s podmíněným odkladem výkonu či nepodmíněné. Poměr podmíněných (379) a nepodmíněných (386) trestů odnětí svobody, uložených pachatelům znásilnění ve sledovaném období let 2010-2013, je prakticky vyrovnaný a bez výraznějších výkyvů, byť se postupně měnil ve prospěch podmíněného

odsouzení, což ovšem při nízkých absolutních počtech nelze přeceňovat. Pro srovnání lze uvést, že v ČR jinak tvoří podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody převážnou většinu ukládaných trestů - např. v roce 2013 byl podmíněný trest odnětí svobody uložen 74 % odsouzených, zatímco nepodmíněný trest 11 % odsouzených.

České trestní právo vychází z dualistické koncepce trestních sankcí, kdy reakcí na spáchaný trestný čin jsou kromě trestů také ochranná opatření, ukládaná pachatelům ve specifických případech. Lze je uložit nejen trestně odpovědným osobám, ale i osobám, jež nejsou trestně odpovědné pro nepřičetnost či nedostatek věku. Ochranná opatření jsou upravena v trestním zákoníku, přičemž ve vztahu k pachatelům násilné sexuální kriminality mají význam zejména ochranné léčení (§ 99 trestního zákoníku) a zabezpečovací detence (§ 100 trestního zákoníku). Ochranné léčení představuje státem nařízenou nucenou léčbu pachatele, který se trestné činnosti dopustil v souvislosti se svou duševní poruchou či zneužíváním návykových látek. Zabezpečovací detence je vůči ochrannému léčení opatřením subsidiárním, jež je možno pachateli uložit tehdy, pokud nelze očekávat, že by k dostatečné ochraně společnosti vedlo ochranné léčení pachatele.

Ve sledovaném období let 2010-2013 soudy v ČR uložily zabezpečovací detenci celkem 12 pachatelům znásilnění. Ochranné léčení v ústavní nebo ambulantní formě, ve stejném období, přibližně 40 pachatelům znásilnění ročně. Ochranné léčení bylo ukládáno převážně (ze dvou třetin) v ústavní formě a nejčastějším typem ochranného léčení bylo pochopitelně sexuologické ochranné léčení, a to jak v ústavní (72 případů), tak ambulantní formě (31 případů). Dále se jednalo o ochranné léčení protialkoholní (v ústavní formě bylo uloženo 15 pachatelům, v ambulantní 11 delikventům), protitoxikomanické (7, resp. 2 případy) a tzv. „ostatní“ (po 11 případech v ústavní i ambulantní formě), kam bývá řazeno ochranné léčení psychiatrické, resp. psychiatricko-sexuologické. Pro srovnání lze uvést, že v roce 2013 bylo v ČR ochranné léčení uloženo celkem 542 osobám, přičemž ve 129 případech se jednalo o ochranné léčení sexuologické. Z celkem 40 pachatelů, stíhaných pro trestný čin sexuálního nátlaku, v jejichž věci soud vydal v letech 2010-2013 konečné meritorní rozhodnutí, bylo ochranné léčení uloženo 9 osobám, a to ve všech případech sexuologické (5 v ústavní formě, 4 ve formě ambulantní). Z medicínského hlediska patří k hlavním cílům ochranného léčení vytvoření náhledu pachatele na jeho duševní poruchu, jež přispěla ke spáchání trestného činu, jeho resocializace a zařazení do běžného života, prevence opakování trestné činnosti vyvolané duševní poruchou, jakož i izolace jedince v podmínkách zdravotnického zařízení v případě, že je s ohledem na svůj zdravotní stav pro společnost nebezpečný. Koncepce české sexuologické (ochranné) léčby je specifická tím, že mezi

sexuálními delikventy rozlišuje pachatele s poruchou sexuální preference (s parafilii) a pachatele nedevariantní.

V.2.4. Vybrané prostředky ochrany společnosti před sexuální kriminalitou

Škála prostředků, využívaných v různých zemích za účelem ochrany společnosti před pachateli sexuální kriminality, je poměrně široká. Podpora opatření, spočívajících v rozhodnutí soudu (*restraining order, restriction order*), jímž omezuje osobu, odsouzenou za sexuální napadení dítěte, po vykonání trestu v možnosti navštěvovat místa se zvýšeným výskytem dětí, vychází z předpokladu, že typický pachatel vyhledává a kontaktuje své potenciální oběti právě na takových místech, a pokud na ně nebude mít přístup, k recidivě u něj nedojde, resp. její možnost bude velmi snížena. Skutečností je, že empirické studie dosud nezjistily přímou vazbu mezi sexuálními útoky na děti a geografickou blízkostí pachatelova bydliště k místům, na nichž se shromažďují děti. Rovněž tak dosavadní výzkum neposkytuje oporu pro předpoklad, že opatření, spočívající v omezení pobytu či pohybu propuštěného pachatele, u něj snižují pravděpodobnost recidivy. Veřejnost je však jiného názoru. Mezi respondenty průzkumu IKSP_SEXKRIM2011 získalo toto opatření nejvyšší podporu. S tím, že takové zákazy mohou zajistit ochranu společnosti před pachateli závažné sexuální kriminality, souhlasilo 87 % respondentů.

Rovněž přesvědčení, že monitorovací zařízení - GPS zařízení, čipy či elektronické náramky - ochrání společnost před sexuálními delikty, podle zkušeností z praxe poněkud zjednodušuje skutečnost. V základu takových úvah je mylná představa, že pachatelé se nedopustí dalšího sexuálního násilí, pokud budou přístrojem (nebo společností) monitorováni. Je samozřejmě pravdou, že GPS záznamy ze sledování osob mohou např. usnadnit vyšetřování trestné činnosti nebo odradit některé pachatele od vstupu do lokalit, kde by se nacházet neměli, příp. od kontaktu s bývalými kriminálními společníky. Aktivní GPS sledování může být ale poměrně časově náročné a hlavně nemůže samo o sobě zabránit spáchání trestného činu - systém monitoruje místo, kde se osoba pod dohledem nachází, ale ne, co tam dělá, s kým mluví, koho pozoruje či na co myslí. Z účastníků průzkumu IKSP_SEXKRIM2011 nicméně označilo toto opatření za účinný prostředek ochrany společnosti před pachateli závažné sexuální kriminality 85 % respondentů.

Registrace pachatelů sexuálních deliktů představuje systém, který má umožnit úřadům sledovat pobyt a aktivity sexuálních delikventů, včetně těch, kteří již vykonali své tresty. Tento systém nezahrnuje vždy pouze samotnou existenci databáze sexuálních delikventů, ale v některých zemích je spojen se zpřístupňováním některých informací z databáze veřejnosti či

vybraným osobám (*community notification*), příp. s povinností sexuálních delikventů hlásit do registru příslušné údaje a jejich změny. Z tohoto pohledu není zcela přesné hovořit o „registrech sexuálních delikventů“, ale spíše o „systému registrace a monitoringu sexuálních delikventů“, který kromě registru samého zahrnuje i další výše uvedené prvky.

Systém registrace je kontroverzní opatření, jež vyvolává pochybnosti v řadě ohledů, zejména pokud zahrnuje zveřejňování informací z registru. Výrazné jsou námitky z hlediska ochrany lidských práv a svobod. Nejednoznačné jsou dosavadní studie o dopadech systémů registrace na reintegraci, recidivu a kontrolu sexuálních delikventů či na orgány systému trestní justice. Mezi důvody pro zavedení registrace sexuálních delikventů patří snaha snížit počet sexuálních deliktů, jež ovšem vychází z mylné představy o vysoké pravděpodobnosti recidivy těchto pachatelů. Studie, zkoumající kriminální recidivu registrovaných sexuálních delikventů, vykazují různé výsledky. Většina zatím došla k závěru, že registrace nemá na speciální, druhovou ani obecnou recidivu registrovaných pachatelů významný vliv, ačkoliv se objevily i studie, jež zjistily, že toto opatření přispívá ke snížení recidivy, nebo že naopak recidivu spíše zvyšuje. Jiné studie prokázaly, že i když registrace na recidivu významný vliv nemá, výrazně zkracuje „dobu selhání“, po níž je pachatel znovu zadržen, odsouzen či uvězněn. Nejednoznačné a nedostatečně průkazné jsou též výsledky výzkumů, zabývajících se odstrašujícím účinkem systému registrace na veřejnost.

Pokud jde o dopady v oblasti kontroly registrovaných sexuálních delikventů, koncept registrace a monitoringu vychází z předpokladu, že z tohoto systému lze získávat informace, využitelné pro účely řízení rizik spojených s takovými pachateli a pro vyšetřování sexuálních trestných činů. Předpokládá se, že systém může zvýšit účinnost dohledu u pachatelů, někdy může odradit některé typy pachatelů od dalších projevů násilí, a zvýšit počty případů, kdy je pachatel dopaden. Dosavadní studie ovšem tento předpoklad podporují pouze zčásti a naopak přinášejí poznatky, podle nichž systém registrace sexuálních delikventů jejich kontrolu může ztěžovat, např. tak, že některé registrované pachatele přiměje k vyvinutí značného úsilí o to, aby se „ztratili z dohledu“, což ovšem znamená i přerušení léčby či resocializačního programu. Zveřejňování informací o registrovaných sexuálních delikventech tak může vést k tomu, že původní záměr – monitorování daného jedince – je narušen. Pachatel, jehož sexuálně delikventní minulost je zveřejněna, často nemůže sehnat zaměstnání a mění své bydliště do míst, kde je pro úřady i komunitu neznámou osobou.

Stále více výzkumných poznatků naznačuje, že systém registrace a monitoringu sexuálních delikventů vede místo reintegrace k jejich ostrakizaci a pronásledování, vyvolává či posiluje v nich pocity hanby, beznaděje, stresu a odcizení. Přispívá také ke vzniku

některých překážek reintegrace, jako jsou bezdomovectví, nezaměstnanost a ztráta sociální podpory, včetně narušení dosavadních rodinných, přátelských apod. vztahů. Bylo zjištěno, že pachatelé sexuálních deliktů mají po propuštění z vězení problémy najít si bydlení, nalézt a udržet si zaměstnání, a hlavně mají obtíže v dosažení určitého „sociální ukotvení či přijetí“ od okolí, které si je vědomo jejich kriminální historie. Jsou svým okolím stále vnímáni jako hrozba, a to vede k jejich odmítnutí. Nezdařená reintegrace může přispívat k recidivě, přičemž nový sexuální delikt může být závažnější než předchozí útok, jenž vedl k registraci pachatele. Mezi argumenty pro zavedení registrace a informování veřejnosti patří, že tato povinnost může někdy fungovat jako určitá hrozba, která může u pachatele sexuálního deliktu působit jako motiv pro rozhodnutí podrobit se speciálnímu programu, a to nejen ve smyslu léčení u parafilních delikventů, ale např. i programu na zvládání zlosti apod. Na druhou stranu je třeba poznamenat, že opatření tohoto typu mají obecně významnější vliv spíše na skupinu pachatelů s tím nejmenším rizikem recidivy.

Z hlediska dopadů na orgány systému trestní justice je zřejmé, že systém registrace a monitoringu sexuálních delikventů je nákladný na zavedení i provoz, a to jak finančně (materiálně), tak pokud jde o zatěžování lidských zdrojů, neboť tento systém přináší pracovníkům institucí, jež jsou do něj zapojeny, řadu nových úkolů (včetně např. ověřování správnosti údajů v registru, komunikace s pachatelem apod.).

Existence registru může mezi občany vyvolávat falešný pocit bezpečí. Na názor ohledně vhodnosti zavedení registru sexuálních delikventů a zveřejňování informací o těchto pachatelích za účelem ochrany společnosti byli dotazováni také účastníci průzkumu IKSP_SEXKRIM2011. S názorem, že zveřejňování informací o propuštěných sexuálních delikventech může zajistit ochranu společnosti před kriminálním sexuálním násilím, vyslovilo souhlas 71 % respondentů (36 % souhlasilo rozhodně). Téměř čtvrtina účastníků (23 %) ovšem o účinnosti takového opatření pochybovala, resp. vyjádřila nesouhlas s předkládaným tvrzením. Respondenti byli dále dotázáni, zda by podle jejich názoru měl v ČR existovat celostátní registr takových pachatelů, a pokud ano, zda by měl být veřejně přístupný nebo sloužit jen k úředním účelům. Tři čtvrtiny respondentů (76 %) se vyslovily pro existenci podobného registru, přičemž 41 % by upřednostňovalo registr neveřejný, sloužící pouze vybraným institucím, a 35 % by dalo přednost registru přístupnému veřejnosti, tak jak jej známe např. ze Spojených států amerických. Proti existenci registru se vyjádřilo 8 % účastníků průzkumu a 16 % respondentů nedokázalo či nechťelo svůj názor na tuto otázku uvést.

V.2.5. Predikce recidivy sexuálních delikventů, rizikové faktory

V posledních letech byly - zejména v zahraničí - vytvořeny a publikovány nejrůznější instrumenty, které mají zlepšit schopnost „diagnostikovat“ pravděpodobnost, že se daný jedinec bude chovat násilně, delikventně nebo, že se znovu dopustí sexuálního deliktu. Nástroje, jejichž cílem je posouzení, diagnostika či ohodnocení rizika recidivy – tedy *risk assessment instruments* – pracují s proměnnými, které postihují relativně trvalé dispozice či tendence dopouštět se delikventního jednání, a dále faktory, které signalizují počátek páčání nových (dalších) deliktů, které nejsou náhodné. Stále častěji jsou ale tyto nástroje vytvářeny „ad hoc“ a spíše jako reakce na aktuální požadavky legislativy, která „zaručený“ specializovaný nástroj vyžaduje. Nástroje, které vznikly a byly standardizovány a opakovaně validizovány na určitém souboru osob, jsou užitečným pomocníkem pro posouzení (*assessment*) rizikových oblastí u daného jedince. Je ale např. důležité, aby konkrétní instrument byl vybraný s ohledem na to, čeho chce posuzovatel dosáhnout (tj. zda diagnostikovat rizika nebo redukovat rizika). Několik instrumentů, založených na statických faktorech, lze při posouzení rizika sexuální recidivy považovat za užitečné, zejména při rozpoznání vysoce rizikových jedinců. Jejich použitím ale nelze zjistit, „jak“ zaměřit intervenci, nebo jestli intervence byla pro jedince efektivní.

Sexuální delikventi, kteří vykazují parafilní sexuální motivaci, jsou pro tuto svou „vlastnost“ dlouhodobě riziková z pohledu speciální recidivy, tj. opakování sexuálního deliktu stejného charakteru. Mezi další prediktory či rizikové faktory, které významně korelují s recidivou u pachatelů sexuálních deliktů, patří „běžné“ kriminogenní faktory, jako jsou předchozí kriminální delikty, nízký věk či přítomnost antisociální poruchy osobnosti, nízká sebekontrola, psychopatie nebo nestabilní či kriminální životní styl. Tyto faktory jsou společné pro obecnou kriminální populaci, nejen pro sexuální delikventy. Přestože „osobnostní patologie“ se v analýzách sama o sobě ukázala pouze jako středně silně související se sexuální recidivou, existují empirické poznatky, že kombinace parafilie a psychopatie staví delikventa do pozice vysoce rizikového pachatele, ve smyslu rizika spáchání dalšího sexuálního trestného činu. Jedním z významných kriminogenních faktorů je užívání návykových látek. V případě pachatelů sexuálního zneužívání dětí je podíl těch, kteří se činu dopouští pod vlivem alkoholu, obvykle zjištěn nižší (cca 14-50 %) než u pachatelů znásilnění. Obdobně mezi pachateli nenásilných sexuálních deliktů bývá zpravidla shledán nižší podíl osob, jednajících pod vlivem alkoholu, než u pachatelů znásilnění. Podle většiny zahraničních autorů se pod vlivem alkoholu odehrává 50-65 % všech případů znásilnění, někteří shledali vliv alkoholu na znásilnění dokonce u více než 80 %. Také čeští autoři uvádí

vliv alkoholu u cca 60 % pachatelů znásilnění, zatímco u pachatelů pohlavního zneužívání byl alkohol přítomen v necelé třetině případů.

V.2.6. Stereotypy a mýty o sexuálních delikventech

Některé domnělé charakteristiky, které jsou se sexuální kriminalitou a jejími pachateli spojovány, vytvářejí u veřejnosti určitá stereotypní přesvědčení, která nemají podklad v empirii, případně jsou s ní v rozporu. Tradiční stereotyp o „pravém znásilnění“ tvrdí, že znásilnění se zpravidla dopustí osoba, která nemá k oběti žádný vztah (neznají se), že ke znásilnění dojde v noci a venku, a že znásilnění je spojené s až extrémním fyzickým násilím vůči oběti. Ve skutečnosti výzkumy sice potvrzují, že ke většině znásilnění dochází zpravidla v noci, ale pachatelem je mnohem častěji někdo, kdo je oběti známý, k útokům dochází častěji v prostředí domova než v „exteriéru“. A pokud se vyskytuje násilí, tak je obvykle malé intenzity, zejména pokud jde o znásilnění mezi partnery či bývalými partnery. Na taková mylná přesvědčení byly zaměřeny i některé položky v již zmiňovaném průzkumu veřejného mínění IKSP_SEXKRIM2011. Například s výrokem „Ve většině případů pohlavního zneužívání dětí je obětí pachatele někdo z okruhu rodiny či známých“ v našem průzkumu nesouhlasila jedna třetina respondentů (30 %). Naopak víc jak polovina dotázaných (59 %) prezentovala v této oblasti názor, který odpovídá empirii. Svůj názor nedokázalo či nechťelo uvést 11 % respondentů. Empirické studie v ČR i v zahraničí ale potvrzují, že většina sexuálních útoků je spáchána někým, koho oběť zná, nebo přímo někým z okruhu rodiny oběti. To platí pro dětské oběti sexuálního násilí (zde bývá procento ještě vyšší), i pro oběti dospělé. Rizika vyplývající z uvedeného stereotypního přesvědčení jsou poměrně evidentní. Například může „mýtus nebezpečné cizí osoby“ (*stranger danger*) u rodiče navodit falešný pocit bezpečí, když se jeho dítě pohybuje převážně v okruhu známých a příbuzných - což však riziko jeho sexuálního napadení nijak nesnižuje.

Téměř polovina respondentů (46 %) byla přesvědčena, že sexuální zneužití v dětství vede k pozdějšímu páchání sexuálně agresivních činů. Sexuální viktimizace v dětství může zvyšovat pravděpodobnost sexuálně agresivního jednání, přesto se většina dětí, které byly zneužity, ničeho podobného ve své dospělosti nikdy nedopustí. U české veřejnosti také převládá názor (83 %), že pachatelé znásilnění jsou zejména sexuální devianti, tedy osoby s diagnózou parafilie. Taková „medicinalizace“ sexuální delikvence nejen, že neodpovídá empirii, ale také vede k úvaze, že tyto pachatele je nutné předat lékařům, kteří chorobu „odstraní“. Výše zmíněné nedorozumění možná pramení ze záměny poruchy zdraví - parafilie

(tj. poruchy sexuální preference, dle dřívější terminologie sexuální deviace) se sexuální delikvencí, tj. s porušením sociálněprávních norem sexuálního chování.

V.2.7. Osobnost pachatele sexuálního násilí

Zatím není k dispozici žádný jednoznačný empirický důkaz, že by existovaly nějaké specifické osobnostní rysy či specifický osobnostní profil charakteristický pro sexuální delikventy. Tato skupina pachatelů představuje velmi heterogenní soubor, ve kterém jejich rozdílnost může být dána nejen jejich věkem či typem sexuálního trestného činu, ale i jejich rizikovostí (nebezpečností), kriminální historií, nebo přítomností, resp. nepřítomností parafílie nebo jiné duševní poruchy. Přesto je určení osobnostních charakteristik, a to především možných poruch osobnosti, užitečným krokem např. při rozhodování o formě nejvhodnější terapie či programu zacházení nebo pro predikci dalšího vývoje z hlediska možné budoucí recidivy a možností resocializace. Empirické studie informují o jednotlivých charakteristikách pachatelů sexuálního násilí, které většinou srovnávají s jinou, kontrolní skupinou. Uvádí se například, že pachatelé sexuálního zneužívání jsou ve srovnání s pachateli znásilnění více sociálně neobratní (*socially inept*) a více neprůbojní, resp. méně asertivní (*more unassertive*). Pachatelé znásilnění naopak vykazují závažnější antisociální chování v anamnéze a vyšší míru obecné a násilné kriminální recidivy. Není novinkou, že pachatelé znásilnění vykazují více podobností s pachateli násilné, nesexuální kriminality, než např. s pachateli sexuálního zneužívání dětí. U pachatelů sexuálních trestných činů bývají společným znakem např. delikty nesexuálního charakteru v anamnéze pachatelů, opakovaně je zjišťována jejich maladaptace nejen profesionální, ale i partnerská. Maladaptace v interpersonálních vztazích se projevuje jako hostilita k lidem, nezodpovědnost a nezralost v mezilidských vztazích, podezřívavost, nedostatek empatie a chybějící soucit. Psychopatologické nálezy u těchto pachatelů jen u malé části z nich svědčí o vážnějším duševním onemocnění, nejčastěji je u nich diagnostikována disociální porucha osobnosti, psychopatická struktura osobnosti. Skutečnost, že jednání pachatele nese rysy sexuální agresivity, tak nemusí být „důsledek“ sexuální deviace, ale může se jednat o projev osobnosti. Takovými nesexuálními faktory (psychopatie, impulzivita aj.) je motivována větší část sexuálních pachatelů.

Data, získaná z několika různých studií, naznačují komplexní vztah mezi psychopatií a sexuální kriminalitou. Diagnóza psychopatie byla detekována jako prediktor sexuální nebo násilné recidivy. Vyšší riziko spáchání sexuálního deliktu (sexuální recidivy) v případě přítomnosti deviantního sexuálního zaměření a psychopatie potvrzuje řada autorů. Např. u pachatelů znásilnění byla zjištěna korelace mezi psychopatií a počtem předchozích

nesexuálních trestných činů, ale nebyla zjištěna souvislost s předchozími sexuálními delikty. Byla dále zjištěna vyšší prevalence psychopatie u pachatelů znásilnění, než u pachatelů sexuálního zneužívání dětí.

Menší skupinu násilných sexuálních delikventů představují osoby s forenzně významnou poruchou sexuální preference (parafilií). Česká sexuologická škola k nim řadí zejména agresivní formy sadismu nebo pedofilie a patologickou sexuální agresivitu. Patologičtí sexuální agresori dosahují sexuálního vzrušení a uspokojení překonáváním odporu napadené anonymní ženy a minimalizací její kooperace. U této poruchy není zřejmá žádná sadistická vloha (pachatel oběť netrýzní a neprodlužuje její utrpení). Zřejmě nejcharakterističtějším rysem této skupiny pachatelů je sklon k opakování sexuálního násilí stejného charakteru, a tzv. predátorský či lovecký způsob přiblížení se a napadení oběti, kdy útoku zpravidla nepředchází žádný pokus o verbální komunikaci. Odlišit, nakolik jednání pachatele nese rysy patologické sexuální agresivity, a jestli toto jednání není „jen“ projevem patologicky strukturované osobnosti, není snadné. Někteří odborníci tyto „repetitivce“ za patologické, tedy deviantní, nepovažují a odmítají tento typ sexuálních agresorů řadit mezi parafilie. Hlavní rozdíl mezi patologickým sexuálním agresorem a sadistickým sexuálním agresorem spočívá v motivaci pachatele. Pro patologického sexuálního agresora je cílem dosažení pohlavního styku, zatímco sadistovi jde v první řadě o fyzické a psychické utrpení oběti. Důležitým znakem právě pedofilie je tzv. „učitelská“ proceptivita, reagující na dětskou zvědavost, poddajnost a závislost. Pokud se pedofil dopustí fyzicky násilných praktik na dítěti, pak se většinou nejedná o čistou pedofilii, ale o pedofilní sadismus. Nebezpečnost takového pachatele se odvíjí od sadismu, ne primárně od pedofilie. Pedofilní komponenta zde zvyšuje jeho nebezpečnost tím, že malé dítě jako oběť je bezbrannější než např. dospělá žena. Kromě vyhraněných sexuálních deviací v aktivitě či v objektu se také můžeme setkat s kombinací několika deviantních preferencí vyskytujících se současně. V těchto případech jde o tzv. kombinované sexuální deviace.

Kriminální myšlení, vedle dalších faktorů, podporuje a udržuje tzv. kriminální životní styl. Tento systém přesvědčení jedinci pomáhá v každodenní interakci s vnějším i vnitřním prostředím. Kriminální životní styl není předem v jedinci zakotven (není mu geneticky dán), ani není předurčen souborem nějakých environmentálních okolností. Je to spíše soubor jednotlivých interakcí, kterými je jedinec začleňován do svého vnitřního a vnějšího prostředí. V současné době převládá názor, že kriminální vzorce myšlení se mohou objevit napříč kriminální populací, u různých typů pachatelů, a i v nekriminální populaci (zde jen v poněkud odlišné míře a intenzitě). Kognitivní distorze u pachatelů sexuálně motivovaných trestných

činů představují takové vzorce. Např. pachatelé, kteří se dopustí znásilnění na dospělé osobě (ženě), mají tendenci přičítat svým činům extrémní vnějškovost, často viní oběť za nepříjemnou situaci, do které se dostala. Externalizace nebo přenos viny na oběť mohou být uskutečněny mnoha různými způsoby. Mezi nejčastější projevy kriminálního stylu myšlení patří tvrzení, že žena si „o znásilnění říkala“ odvážným oblečením, které měla na sobě, nebo že neudělala vše, co bylo v jejích silách, aby znásilnění zabránila či byla ve špatné denní době ve špatné části města (tzv. odůvodňování).

V.2.8. Násilná sexuální kriminalita a sexuální delikventi v českých médiích

Poměrně velký počet příspěvků v tisku, televizi a rozhlasu, zabývajících se problematikou sexuální kriminality, je jedním z objektivních dokladů zajímavosti tématu pro masová média. Analýza mediálních sdělení přiblížila některé charakteristiky mediálního obrazu sexuální kriminality v ČR, včetně pohledu na pachatele této trestné činnosti. Řada v literatuře popsaných kritérií určujících mediální atraktivitu kriminálních případů (např. sex, násilí, riziko, spojení s celebritami, s osobami s vysokým společenským statutem nebo s dětmi) se opakovaně vyskytovala i ve výzkumném souboru mediálních příspěvků. Kvalitu informování ze strany českých médií lze na základě výstupů analýzy hodnotit jako relativně uspokojivou. Neobjektivní informování, především nevyváženost prostoru věnovaného jednotlivým názorům a úhlům pohledu a výrazně negativní hodnocení „pachatele“, nikoli překvapivě, převládalo v příspěvcích většiny bulvárních periodik a komerčních televizních a rozhlasových stanic. Za znepokojující lze pokládat upevňování stereotypů o pachatelích znásilnění, prezentovaných v mediálních sděleních, které může veřejnost „navést“, případně utvrzovat ve zjednodušeném, nadsazeném, a tudíž nesprávném vnímání pachatele jako pro oběť neznámého sexuálně deviantního muže, útočícího na mladou ženu nebo dítě, a to zpravidla v noci a na odlehlých místech. Ačkoli se situace v médiích neukázala jako natolik znepokojivá, má-li být příjemce mediálních sdělení, tedy veřejnost, získána pro opravdu racionální přístup k dané problematice, zmíněné nedostatky tomu jednoznačně překáží. Dosažení tohoto cíle bude možné jedině se zvýšením kvality informování médií o této složité problematice. Neměla by chybět ani cílená snaha zabránit podporování nežádoucích stereotypů o pachatelích této trestné činnosti a akcentace důsledného dodržování tak důležité zásady právního systému demokratické společnosti, jakou je presumpce nevin, i v rámci mediálních výstupů.

V.3. Shrnutí výsledků empirické části výzkumu

Jak již bylo uvedeno výše, výzkumný soubor empirické části výzkumu tvořilo **610 trestních spisů, vedených o 796 násilných sexuálních deliktech, spáchaných 584 pachateli**. Základní analyzovanou jednotkou byl „delikt“ – na úrovni deliktů byla proto analýza nejpodrobnější.

V.3.1. Složení výzkumného souboru pachatelů

Z 584 pachatelů ve výzkumném souboru bylo 579 **mužů** a 5 **žen**. Struktura pachatelů z výzkumného souboru podle **věku v době spáchání činu** zhruba odpovídá věkové struktuře osob odsouzených za veškerou trestnou činnost v ČR. (srov. (Ministerstvo spravedlnosti ČR, 2014), snad jen s poněkud vyšším podílem mladistvých pachatelů a naopak nižším podílem pachatelů nad 45 let věku. Právě ve skupině mladistvých zaujalo vysoké, téměř poloviční, zastoupení těch nejmladších, tedy patnáctiletých pachatelů. Není překvapivé, že většina deliktů v našem souboru byla spáchána **občany ČR** (85 % analyzovaných deliktů). O zbývající delikty se podělili občané 15 dalších zemí, přičemž významnější podíl ve výzkumném souboru měly ještě delikty spáchané občany Slovenska, Ukrajiny, Izraele a Rumunska. Prakticky totožné bylo složení výzkumného souboru podle **země narození** pachatele – pouze podíl pachatelů, narozených v ČR, byl poněkud nižší (81 %), a to ve prospěch osob, narozených na Slovensku. To znamená, že v souboru byla zřetelná skupina pachatelů z řad občanů ČR, narozených na Slovensku, což je pravděpodobně důsledek rozdělení kdysi společného Československa a následné „volby“ jeho občanů mezi občanstvím ČR a SR.

V.3.2. Právní kvalifikace a rozhodnutí soudu v analyzovaných případech

Výzkumný soubor se z 95 % týkal případů **trestného činu znásilnění**. Tři čtvrtiny analyzovaných deliktů pachatel dokonal a ve výrazné většině se jednalo o jednorázové útoky. Způsob sestavení základního a výzkumného souboru přispěl k tomu, že ve srovnání s oficiálními justičními statistikami byly ve výzkumném souboru za analyzované násilné sexuální trestné činy více ukládány **nepodmíněné tresty odnětí svobody**. Ve více než čtvrtině analyzovaných případů bylo zároveň pachateli uloženo **ochranné léčení**, a to převážně v ústavní formě. V 9 případech byla uložena **zabezpečovací detence**. Mezi skupinami pachatelů, kterým byly uloženy jednotlivé formy ochranného léčení, byly z hlediska jejich duševního stavu zřetelné rozdíly. Pokud jde o pachatele, jimž bylo uloženo ústavní ochranné léčení, u výrazné většiny z nich diagnostikovali znalci v trestním řízení poruchu sexuální preference (parafilii), a u poloviny shledali poruchu osobnosti, z čehož

plyne, že se v této skupině nezdá vyskytovala kombinace parafilie a poruchy osobnosti u téhož pachatele. Mezi pachateli, jimž bylo uloženo ochranné léčení v ambulantní formě, byli parafilici i osoby s poruchou osobnosti v menšině a komorbidita obou diagnóz se vyskytla v jediném případě.

Pokud jde o právní kvalifikaci **forem zásahu do sexuální sféry oběti a prostředků, kterých pachatel k tomuto zásahu využil**, vyskytovaly se ve výzkumném souboru různé kombinace. Více než polovinu analyzovaných deliktů posoudil soud jako soulož (či pokus o ni), poněkud méně častý byl pohlavní styk provedený způsobem srovnatelným se souloží, zatímco „prostý“ pohlavní styk byl mnohem méně frekventovaný. Zejména u forem „soulože“ a „jiného pohlavního styku provedeného způsobem srovnatelným se souloží“ (tj. orální styk, anální styk apod.) docházelo nezdá u těchto deliktů ke kumulaci obou forem pohlavního styku. Ve výrazné většině případů (82 % deliktů) podle soudu pachatel spáchal čin násilím, ovšem je třeba mít na paměti, že za „násilí“ se pro účely právní kvalifikace pokládá též spáchání činu na osobě, kterou pachatel uvedl do stavu bezbrannosti lstí nebo jiným podobným způsobem. V necelé třetině případů pachatel čin spáchal pod pohrůžkou násilí a případy, kdy použil pohrůžku jiné těžké újmy, byly spíše výjimečné. Ve zhruba desetině případů pachatel zneužil bezbrannost oběti, ovšem zčásti v kombinaci s některou z výše uvedených forem donucení.

Právní kvalifikace vždy představuje určitou formu abstrakce. Proto bylo zároveň sledováno, jaké sexuální praktiky a formy násilného jednání se v analyzovaných případech objevovaly konkrétně. Jednoznačně nejfrekventovanější **sexuální aktivitou pachatele** v rámci analyzovaných deliktů byla vaginální soulož, která se (včetně pokusů o soulož) vyskytovala v téměř třech čtvrtinách případů. Velmi frekventovaný byl též orální styk, který se vyskytl v téměř polovině případů. K dalším častějším formám sexuálních aktivit, realizovaných při deliktu, patřily penetrace oběti prsty či rukou pachatele, masturbace pachatele obětí (jež sloužily v některých případech jako náhražková aktivita poté, co se pachateli nepodaří dosáhnout uspokojení vaginální souloží), k méně častým pak anální styk. Ze spíše „doprovodných“ aktivit v rámci sexuálního útoku, zahrnujícího některou z výše uvedených „hlavních“ aktivit, lze poukázat na vysoké zastoupení osahávání oběti ze strany pachatele a také líbání, resp. jiných forem zapojení úst pachatele, jako je sání či kousání oběti. Významné je zjištění, že téměř polovina analyzovaných deliktů zahrnovala **vícenásobné sexuální aktivity**, tj. více různých typů sexuálních aktivit během jednoho útoku vůči jedné oběti.

Formy použitého násilí při analyzovaných sexuálních útocích zahrnovaly širokou škálu činností. V naprosté většině případů se vyskytovaly praktiky, sloužící k omezení pohybu či jiné aktivity oběti, jako jsou držení za ruce, znehybnění, zakrytí úst, svázání či zadržování v uzavřeném prostoru. Časté též byly násilné změny polohy oběti ve formě jejího povalení na zem, natlačení do kouta či jiného prostoru, nebo vláčení po zemi. Intenzivnější forma násilí v podobě úderů, facek, kopů, resp. zbití oběti, ať již k tomu pachatel použil ruce, nohy či nějaký tupý předmět, byla přítomna u dvou pětín. Méně časté bylo škrcení, dušení či rdoušení oběti, a k pořezání či pobodání oběti pachatelem došlo jen u 15 deliktů. Ani v jednom případě nebylo zjištěno, že by pachatel na oběť vystřelil.

V.3.3. Místo, čas a další okolnosti činu

Z hlediska **místa a doby spáchání činu** přinesla analýza následující výsledky. Většina deliktů ve výzkumném souboru se odehrála ve vnitřních, uzavřených prostorech (interiéru), což příliš neodpovídá obvyklým představám o znásilnění v podobě přepadení náhodné oběti na cestě z práce, z večírku apod. Skutečností ovšem je, že podíl deliktů, spáchaných pod širým nebem (v exteriéru), nebyl nijak extrémně nižší – poměr počtu deliktů v interiéru a v exteriéru činil cca 1,5 : 1. V souboru se vyskytlo několik případů, kdy se delikt odehrál postupně v obou prostředích, ovšem jednalo se spíše o výjimky. Z hlediska ročních období se větší počet násilných sexuálních deliktů odehrál v letních měsících a není ani velkým překvapením, že výrazně častěji k násilným sexuálním deliktům docházelo ve dnech pracovního klidu, zejména v sobotu, a ve večerních, resp. nočních hodinách.

V souboru jednoznačně převažovaly **individuální útoky** (jeden pachatel) nad sexuálními delikty spáchanými ve dvojici pachatelů či útoky víc jak tří pachatelů. V polovině analyzovaných případů byl pachatel při činu **pod vlivem návykové látky**, a to v naprosté většině alkoholu. Mezi rizikové faktory při posuzování nebezpečnosti pachatele, resp. možností jeho kriminální recidivy, patří skutečnost, že se kriminálního jednání dopustil v době, kdy si měl naopak více „dávat pozor“, protože se měl podrobovat určitému opatření (povinnosti) v souvislosti s jeho jinou, předchozí delikvencí (např. ve zkušební době podmíněného odsouzení či podmíněného propuštění, v době výkonu ochranného léčení, v době, kdy je pod dohledem probačního úředníka apod.). Delikty, kterých se dopustil **pachatel v podobném kontaktu s trestní justicí**, tvořily v našem výzkumném souboru téměř dvě pětiny. Jednalo se zejména o delikty pachatelů ve zkušební době podmíněného odsouzení či podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, popř. vykonávajících ochranné léčení. V nemalé části případů (15 %) se pachatel kromě sexuálního útoku dopustil v rámci

téže události také **útoku na majetek oběti**, nejčastěji ve formě krádeže či loupeže. Výrazně přitom případy, kdy pachatel oběť okradl či oloupil až po sexuálním útoku, převažovaly nad delikty s opačným průběhem. Z odcizených věcí se nejčastěji jednalo o mobil, peněženku (či jen o hotovost), dále pak docházelo k odcizení platební karty, dokladů, klíčů, šperků či hodinek. Často byla oběti odcizena celá kabelka.

V pětině analyzovaných případů měl pachatel při páchání deliktu **u sebe zbraň** či jiný předmět, který bylo možno jako zbraň užít. Ve většině případů si zbraň či podobný předmět pachatel přinesl na místo činu s sebou. Jednoznačně nejčastěji byl takovou zbraní nůž. Střelnou zbraň měl pachatel u sebe při 15 deliktech. Pachatel vůči oběti zbraň použil ve více než třetině případů, kdy ji u sebe měl. Některé druhy zbraní přitom jejich použití předurčovaly. Zatímco počet případů, kdy měl pachatel u sebe nůž, byl zhruba čtyřnásobný oproti počtu případů, kdy měl škrtidlo, deliktů, kdy bylo škrtidlo použito, bylo více než těch, při nichž byl použit nůž. Jinými slovy, nůž byl použit v pětině případů, kdy jej měl pachatel u sebe, zatímco škrtidlo či pouta byly použity prakticky ve všech případech, kdy je měl pachatel k dispozici. Lze předpokládat, že pouta při sobě lidé nosí zpravidla tehdy, mají-li v úmyslu je použít (na rozdíl od nože), a pokud jde o škrtidla, pachatelé obvykle v tuto zbraň proměnili předmět denní potřeby (elektrický kabel, tkanička) až ve chvíli, kdy se rozhodli s ním oběť napadnout.

V.3.4. Chování pachatele před útokem, v jeho průběhu a po jeho skončení

Ve více než třech čtvrtinách analyzovaných deliktů pachatel před sexuálním útokem **oběť nějakým způsobem kontaktoval** – buď se již znali či oběť oslovil, seznámil se s ní. Pokud jde o místo takového kontaktování, byly přibližně stejné početné případy, kdy k němu došlo na veřejnosti nebo na místě veřejnosti nepřístupném, resp. kdy pachatel oběť kontaktoval na budoucím místě činu nebo na místě jiném.

V necelé třetině případů pachatel na oběť zaútočil náhle, bez jakéhokoli předchozího sledování či pronásledování. Většinou tedy **jednání pachatele před útokem** vykazovalo určité prvky plánovitosti. Nejčastěji pachatel oběť určitou dobu sledoval a v době útoku už o něm oběť věděla. Méně početné byly případy, kdy po určitém sledování pachatel na oběť zaútočil ze zálohy, neočekávaně. Případy, kdy se pachatel před obětí v době předcházející samotnému útoku skrýval, byly výjimkou.

Už z povahy sledovaných případů (násilné sexuální delikty) je možné vysoudit, že pachatel při útoku získával **kontrolu nad obětí** nejčastěji fyzickým násilím, ať už se zbraní či bez ní – bylo tomu tak u tří čtvrtin deliktů. Zbraň sloužila pachateli k získání kontroly nad

obětí celkem v cca 16 % případů. U jedné desetiny případů kvalifikovaných jako znásilnění pak stačila pachateli k získání kontroly nad obětí jeho pouhá přítomnost na místě činu (ovšem včetně případů, kdy byl násilný sexuální delikt spáchán formou zneužití bezbrannosti oběti). Ve více než dvou třetinách případů se oběť pachatelově útoku aktivně bránila, a to zpravidla fyzicky, byť ve čtvrtině těchto případů se aktivita oběti omezila na **odpor** verbální. Vůbec žádný odpor nekladla oběť pachateli ve více než desetina případů, zatímco pasivní odpor (prosté nevyhovění požadavkům pachatele bez aktivního odporu) byl spíše výjimkou. Na projevený odpor oběti pachatel ve více než polovině případů vůbec nedbal a pokračoval v násilí stejné intenzity, jež postačovala k překonání odporu. Další velkou skupinu tvořily delikty, kdy pachatel na odpor oběti reagoval zvýšením intenzity násilí, popř. zahájením násilného jednání v případech, kdy postupoval nenásilně do doby, než oběť projevila odpor (cca čtvrtina deliktů). V necelých deseti procentech analyzovaných případů pachatel v reakci na odpor oběti sexuálního útoku zanechal, popř. z místa činu utekl. V několika málo případech reagoval pachatel na odpor oběti tak, že se s ní „dohodl“ na pro oběť méně nepříjemné formě sexuální interakce – např. upustil od požadovaného orálního styku a spokojil se s tím, že jej oběť masturbovala.

U necelých dvou pětina případů znásilnění bylo možno vysledovat na straně pachatele činnosti, které vypovídaly o snaze **minimalizovat možnosti jeho následného dopadení**. Nejčastěji šlo o vyhrožování oběti, aby věc neoznamovala, objevilo se také jednání, kdy pachatel po činu zakrýval stopy, nebo oběti při kontaktu uvedl falešné jméno apod.

Z hlediska **míry regulace násilného sexuálního jednání** bylo u pachatelů analyzovaných deliktů možno vysledovat spíše nízkou míru regulace agrese, charakterizovanou silným puzením, které nedokázal ovládnout, popř. míru střední, která již vykazuje prvky plánovitosti. Vysoká či naopak velmi nízká míra regulace sexuálního násilí byla zjištěna u podobně početných (necelá pětina) skupin deliktů. Chování pachatele při čtyřech pětinach analyzovaných deliktů pak odpovídalo spíše instrumentálnímu **typu agrese**, kdy se agresor chová tak, aby dosáhl nějakého konkrétního cíle, jako je např. právě sexuální uspokojení. Delikty charakterizované reaktivně-hostilním typem agrese, tedy impulzivní, neprogramovanou agresí, která je cílem činnosti pachatele sama o sobě, byla méně častá.

Nejvíce analyzovaných deliktů **končilo** tím, že pachatel zanechal oběť na místě činu a sám je opustil, ať již poklidně či z něj utekl (necelá třetina deliktů). V další čtvrtině případů nastal opačný postup, kdy pachatel zůstal na místě činu, zatímco oběť jej „opustila“ (odešla, utekla nebo místo činu opustila pod falešnou záminkou). Podobně početné byly případy, kdy

se pachatel po činu rozhodl obět' „propustit“, vědomě se vzdal kontroly nad obětí a umožnil jí místo činu opustit.

Pachatel se v následném trestním řízení ke spáchanému činu doznal v cca třetině případů. Častější **postoj pachatele** byl takový, že jej, alespoň zčásti, popíral. Z této skupiny byly nejobvyklejší případy, kdy sice připouštěl pohlavní styk s obětí, ovšem tvrdil, že byl ze strany obětí dobrovolný. Úplné popření činu v tom smyslu, že pachatel obět' nezná, na místě činu v době útoku nebyl apod., byly méně časté. Spíše vzácné byly situace, kdy pachatel připustil násilné jednání vůči obětí, ale popíral pohlavní styk.

V.3.5. Charakteristiky vztahující se k historii pachatele

Značná pozornost byla v rámci výzkumu věnována **charakteristikám pachatelů** analyzovaných deliktů, ve smyslu jejich historie kriminální, osobní, partnerské, edukační či pracovní. Zhruba 30 % pachatelů ve výzkumném souboru tvořili **prvopachatelé**, tedy osoby bez předchozího odsouzení za trestný čin, ostatní pachatelé v souboru již byli v minulosti odsouzeni (**obecní recidivisté**). Čtvrtiny analyzovaných deliktů, spáchaných prvopachateli, se dopustily osoby, u kterých byla zjištěna parafilie (porucha sexuální preference). **Druhová (sexuální) recidivisté**, tedy osoby v minulosti již odsouzené za nějaký sexuální trestný čin, tvořili jen o málo méně početnou skupinu, než prvopachatelé. U třetiny z nich byla znalcem v trestním řízení diagnostikována sexuální deviace. Jedna šestina výzkumného souboru pachatelů (98 osob) byli **speciální recidivisté**, tedy osoby, které již byly dříve odsouzeny za stejný sexuální trestný čin, tedy za znásilnění.

Téměř polovina analyzovaných deliktů byla spáchána pachateli, kteří za sebou měli **pobyt ve vězení** v podobě vykonaného nepodmíněného trestu odnětí svobody. Průměrná doba, která uplynula od propuštění z výkonu trestu do spáchání (analyzovaného) násilného sexuálního deliktu, u této skupiny činila cca 4,5 roku. Výraznou většinu analyzovaných deliktů spáchaly osoby, kterým v minulosti nebylo nikdy uloženo **ochranné léčení**. Do této skupiny samozřejmě spadají delikty prvopachatelů. Ve skupině deliktů, které měli na svědomí pachatelé se zkušeností s ochranným léčením, byla většina spáchána druhovými recidivisty – pachateli dříve odsouzenými za sexuální trestný čin (násilné i nenásilné povahy).

Pokud jde o **výchovné prostředí** pachatelů ve výzkumném souboru, téměř dvě třetiny analyzovaných deliktů byly spáchány pachateli, kteří vyrůstali pouze v rodině. Pachatelů, kteří vyrůstali v ústavní péči po celou dobu formativního období, bylo v našem souboru minimálně. Necelé pětiny deliktů se dopustili pachatelé, kteří v době svého dětství kromě rodiny prošli též nějakou formou ústavní péče. Většinou šlo o pachatele, kteří do ústavní péče

přišli z rodiny, pouze 12 deliktů spáchali pachatelé, kteří nejprve pobývali v ústavní péči, ze které byli umístěni do rodinného prostředí. Mírnou většinu deliktů (z těch, u kterých byla tato informace zjistitelná), spáchaly osoby, u kterých znalec v průběhu vyšetření zjistil sníženou známku z chování, záškoláctví, rvačky či jiné **závažnější kázeňské problémy** v dětství.

Z hlediska **rodinného stavu** měli téměř polovinu analyzovaných deliktů ve výzkumném souboru na svědomí svobodní pachatelé. O zbytek se téměř rovným dílem podělili zejména ženatí pachatelé a pachatelé žijící v družeckém svazku, poněkud menší zastoupení měli rozvedení pachatelé, a pachatelé ovdovělí byli v souboru výjimkou. Ve výzkumném souboru mírně převažovaly delikty pachatelů, kteří měli v době činu **partnerský vztah**, na delikty pachatelů partnersky neadaptovaných. Rovněž tak byly vyrovnané skupiny deliktů **bezdětných** pachatelů a těch, jejichž pachatelé měli v době činu aspoň jedno dítě – tato posléze zmíněná skupina mírně převažovala.

U téměř poloviny pachatelů z výzkumného souboru bylo nejvyšším dosaženým stupněm vzdělání základní **vzdělání**. Druhou velkou skupinu představovali pachatelé, kteří se vyučili (absolventi učebního oboru), resp. získali středoškolské vzdělání bez maturity. Pachatelé s maturitou, případně vysokoškolským vzděláním tvořili jen malou část souboru - vysokoškolsky vzdělaných pachatelů bylo pouze pět. Kromě údaje o dosažené úrovni školního vzdělání jsme evidovali i **faktor „nedokončení“** v rámci jednotlivých vzdělávacích stupňů. Celkem bylo ve výzkumném souboru 133 pachatelů, kteří „nedokončili svou vzdělávací cestu“. Nejpočetnější skupinu představují pachatelé s nedokončeným učebním oborem.

Více než třetina analyzovaných deliktů byla spáchána **nezaměstnaným** pachatelem. Necelé čtvrtiny deliktů se dopustily osoby v zaměstnaneckém poměru a dalších cca 17 % deliktů spáchali pachatelé, kteří si na živobytí vydělávali brigádami. Významnější zastoupení mezi pachateli měli ještě příslušníci dělnických profesí a studenti, učni či žáci. Téměř polovina deliktů byla spáchána osobami, které, pokud nejsou ve výkonu trestu odnětí svobody, lze považovat za **pracovně adaptované**, tzn., že mají pracovní návyky, nebyly v době činu dlouhodobě nezaměstnané.

V.3.6. Charakteristiky pachatele podle soudněznaleckého posouzení

Velmi zajímavá byla analýza dat, týkajících se **osobnostních charakteristik pachatele**, zjištěných znalci v průběhu trestního řízení. Jedna pětina analyzovaných trestních řízení probíhala bez vypracovaného znaleckého posudku na duševní stav pachatele. Tito pachatelé „bez znaleckého posudku“ se dopustili 125 analyzovaných deliktů (tj. 15,7 % z

celkového počtu analyzovaných deliktů). V 18 trestních řízeních nebyl znalecký posudek o duševním stavu obviněného zpracován, přestože se jednalo o pachatele, který byl již v minulosti odsouzen za sexuální delikt (druhový recidivista). Ve 172 případech bylo prokazatelně zjištěno, že na pachatele byl znalecký posudek – psychologický, psychiatrický nebo sexuologický – vypracován již v minulosti v rámci jiné, dřívější trestní věci (ve 127 spisech se informaci nepodařilo jednoznačně zjistit).

Při hodnocení **rozumových předpokladů** konstatovali znalci u pachatelů téměř poloviny analyzovaných deliktů průměrnou úroveň intelektu. U pachatelů více než čtvrtiny deliktů byla shledána podprůměrná intelektová úroveň. Nadprůměrný intelekt zjistili znalci u pachatelů pouze tří desítek deliktů. Vzhledem k tomu, že úroveň intelektu se nám nepodařilo z dostupných materiálů zjistit u pachatelů pětiny deliktů, představovaly delikty s „průměrně inteligentním“ pachatelem téměř dvě třetiny a delikty pachatelů s podprůměrným intelektem téměř třetinu všech deliktů, u nichž byl údaj o intelektové úrovni k dispozici.

Sledován byl i **vztah pachatele k návykovým látkám**. Čtvrtiny analyzovaných násilných sexuálních deliktů se dopustili pachatelé, jejichž vztah k návykovým látkám má podle znalce charakter škodlivého užívání. Dalších 7 % deliktů spáchaly osoby, jež návykové látky nadužívají, a 8 % analyzovaných deliktů mají na svědomí pachatelé s diagnózou závislosti. Pachatelé necelé třetiny deliktů byli podle závěru znalců abstinenti či pouze „sváteční“ konzumenti návykových látek.

Pachatelem většiny (63 %) deliktů byla osoba bez **diagnózy parafilie** (nedevariantní pachatel). Parafilní sexuální delikventi (osoby s diagnózou poruchy sexuální preference) se podíleli na více jak čtvrtině z celkového počtu analyzovaných deliktů. U parafilních delikventů ve výzkumném souboru byly identifikovány jak sexuální deviace „v aktivitě“ - patologická sexuální agresivita, agresivní sadismus, sadismus a masochismus - tak i poruchy „v objektu“, jako jsou pedofilie, homosexuální pedofilie či fetišismus. Neméně časté byly v našem souboru kombinace několika deviantních preferencí, které se u daného jedince vyskytují současně (pedofilní sadismus). Vyskytovaly se i sexuální deviace označené jako polymorfní. Jako sexuální deviace byly znalci v některých případech označeny také psychosexuální nevyzrállost, hebefilie (pedohebefilie), efebofilie (pedoeфеbofilie) nebo adolescentofilie. Pouze desetina deliktů byla spáchána parafilními sexuálními delikventy, kteří se sexuálního trestného činu (násilného nebo nenásilného) dopustili již v minulosti.

Nejpočetnější podskupinu deliktů parafilních pachatelů tvořily delikty spáchané osobami s diagnózou **patologické sexuální agresivity**, případně patologické sexuální agresivity s rysy sadismu. Na celkovém počtu analyzovaných deliktů se tyto pachatelé podíleli

jednou pětinou. Většinu z nich tvoří osoby s diagnózou parafílie, jen dva pachatelé byli označeni jako neparafilní patologičtí sexuální agresoři. Polovinu deliktů patologických sexuálních agresorů spáchaly osoby, u kterých byla zároveň vyslovena diagnóza poruchy osobnosti. V dalších několika případech těchto pachatelů šlo o delikty patologických sexuálních agresorů, jejichž struktura osobnosti byla hodnocena jako anomální.

Z hlediska **struktury osobnosti** tvořily největší část výzkumného souboru delikty, u jejichž pachatelů shledali znalci specifickou poruchu osobnosti – tyto případy tvořily téměř 40 % souboru. V pětině případů byla osobnost pachatele označena znalcem jako akcentovaná či anomálně strukturovaná (aniž by dosahovala poruchy osobnosti). Poněkud méně deliktů spáchaly osoby s nevyrovnanou, popř. mírně disharmonickou strukturou osobnosti. Harmonickou strukturu osobnosti bez nápadností zjistili znalci pouze u 6 % pachatelů.

Z dostupných materiálů se řešitelský tým pokusil identifikovat „**základní psychopatologii**“ pachatelů ve výzkumném souboru, tedy faktor, který byl v popředí spáchání analyzovaného násilného sexuálního deliktu. Při kategorizaci základní psychopatie na „osobnost“, „sexualitu“ a „kombinaci osobnosti a sexuality“ bylo zjištěno, že téměř dvě třetiny analyzovaných deliktů ve výzkumném souboru spáchali pachatelé, jejichž základní psychopatií byla osobnost. Delikty, spáchané osobami, jejichž základní psychopatií byla sexualita, a ty, u jejichž pachatelů byla základní psychopatií shledána kombinace osobnosti a sexuality, představovaly početně téměř rovnocenné skupiny.

V.3.7. Viktimologické aspekty

Jednoznačnou většinu obětí analyzovaných deliktů tvořily podle očekávání **ženy**. Delikty, jejichž obětí byli **muži**, tvořily desetinu analyzovaných případů. Tři pětiny deliktů ve výzkumném souboru tvořily útoky vedené proti **dospělé** oběti, dvě pětiny proti osobám mladším 18 let. U této skupiny **nedospělých** obětí byla přibližně polovina deliktů spáchána na dětech do 14 let věku, druhá polovina pak na adolescentních, dospívajících obětech (15-18 let). Průměrný věk oběti v době spáchání činu činil 24 let, nejmladší oběti bylo 6 měsíců, nejstarší oběti 82 let. Analýza ukázala, že deliktů, jejichž obětí byly děti mladší 15 let nebo mladiství, se významně častěji dopouštěli mladiství pachatelé (tj. osoby ve věku 15-17 let). Ve většině analyzovaných deliktů byl pachatel starší než jeho oběť. Jedna pětina násilných sexuálních deliktů byla vedena proti obětem, které byly starší než pachatel. Podstatně méně byly zastoupeny případy, při kterých byli pachatel a oběť stejně staré osoby.

Z hlediska **vztahu mezi pachatelem a obětí** tvořily třetinu výzkumného souboru případy, kdy byl pachatel pro oběť osobou zcela neznámou. Případy, kdy pachatel a oběť byly

osoby blízké, vzájemně se velmi dobře znali (blízký, velmi blízký vztah), tvořily čtvrtinu analyzovaných deliktů. Z této skupiny bylo 28 deliktů, kdy mezi pachatelem a obětí byl úzký příbuzenský vztah. Přibližně 13 % deliktů bylo spácháno krátce po seznámení pachatele s obětí (např. v baru, na večírku apod.).

Čtvrtina analyzovaných deliktů byla spáchána na oběti, která byla v době činu **pod vlivem návykové látky**. Většinou se přitom do stavu intoxikace přivedla oběť sama, jen ve výrazně menší části případů k tomu přispěl pachatel (naléval jí alkohol, podal drogu...). K tomu je ovšem třeba dodat, že u více než čtvrtiny deliktů se informaci o případné intoxikaci oběti v době činu nepodařilo zjistit.

Pokud jde o **činnost oběti bezprostředně před napadením**, nejčastěji oběti deliktů z výzkumného souboru před útokem pobývaly u sebe doma, a to zhruba ve čtvrtině případů. Časté byly též situace, kdy se oběť před útokem bavila v baru, restauraci, na večírku, příp. se z podobného prostředí vracela domů, anebo realizovala venkovní aktivity, jako jsou cesta do / z práce, školy, nebo spojená s jinou rutinní činností, nebo procházka v přírodě. Z dalších typů činností měly významnější zastoupení spánek oběti a pobyt na návštěvě u přátel či příbuzných. Pouze v 5 případech oběť před napadením stopovala a v 10 případech byla napadena prostitutka při výkonu své profese.

Mezi **následky** analyzovaných deliktů pro oběť se nejčastěji vyskytovala lehčí fyzická poranění typu drobných povrchových zranění, pohmožděnin nebo odřenin. Následky ve formě poranění po škrbení, zlomenin či řezných a bodných ran se vyskytovaly v několika desítkách případů. V sedmi případech došlo v důsledku sexuálního útoku k těhotenství oběti a v 18 případech byla následkem její smrt. Následek ve formě posttraumatické stresové poruchy byl zjištěn u téměř pětiny analyzovaných deliktů. Pokud jde o **závažnost fyzického zranění** oběti, dvě třetiny analyzovaných deliktů nevedly ke zranění, jež by si vyžádalo lékařské ošetření. Ambulantní ošetření oběti bylo v důsledku deliktu poskytnuto v necelé pětině případů. Závažná zranění vyžadující hospitalizaci utrpěla oběť ve 39 případech a při 28 deliktech způsobil pachatel oběti zranění způsobilé přivodit její smrt – z toho ve 13 případech se jednalo o extrémní zranění, přesahující míru nutnou k usmrcení oběti (tzv. overkill).

V.3.8. Výsledky analýzy výzkumného podsouboru

U **výzkumného podsouboru** odsouzených pachatelů znásilnění či sexuálního nátlaku vykonávajících nepodmíněný trest odnětí svobody byly dále v rámci výzkumu zjišťovány osobnostní charakteristiky a kriminální styly myšlení s využitím dvou psychodiagnostických technik - Inventáře kriminálních stylů myšlení PICTS-cz a osobnostního dotazníku MMPI-2.

Výzkumný podsoubor tvořilo 133 odsouzených pachatelů sexuálního násilí - mužů, jejichž průměrný věk v době administrace testových metod činil 38,9 let. Průměrný počet předchozích odsouzení za jakýkoliv trestný čin nabýval hodnoty 5,3. V podsouboru byli jak prvopachatelé, tak i multirecidivisté (max = 24 předchozích odsouzení). Průměrný počet předchozích výkonů trestu odnětí svobody (pobytů ve vězení) byl 2,6. Necelá polovina podsouboru byla již dříve odsouzena za sexuálně motivovaný trestný čin a u přibližně dvou pětin podsouboru byla znalci vyslovena diagnóza sexuální deviace. Porucha osobnosti byla diagnostikována u více než poloviny souboru.

Průměrný profil pachatelů z podsouboru v dotazníku MMPI-2 charakterizovalo především klinicky významné zvýšení ve škále Schizofrenie (Sc), Paranoie (Pa) a Psychopatické odchylky (Pd), kdy zvýšený skóre ve škále Psychopatické odchylky reflektuje spíše charakteristiky obecně kriminální či antisociální než vlastnosti specifickou pro sexuální delikventy. V inventáři PICTS-cz výše skórovali pachatelé z výzkumného podsouboru s diagnózou poruchy osobnosti ve škále Souhrnného skóru kriminálního myšlení (GCT), ve faktorových škálách Sebeprosazování/sebeklam (AST) a Vyhýbání se problémům (PRB), ze škál stylů myšlení pak ve škále Kognitivní indolence (Ci), Zdůvodnění (Mo) a Oprávnění (En), stejně jako v obou obsahových škálách – Současné (CUR) a Minulé (HIS) kriminální myšlení a kombinovaných škálách Proaktivní (P) a Reaktivní (R) kriminální myšlení. Data získaná na českých odsouzených poukazují na to, že kriminální historie pachatelů má významnější vztah k naměřené intenzitě kriminálních postojů než druh a závažnost jejich trestné činnosti.

VI. Závěry a doporučení

Sexuální delikty násilného charakteru patří k nejzávažnějším činům proti lidské důstojnosti a jejich následky bývají pro oběti obvykle těžké a dlouhodobé, ne-li přímo fatální. Poznání mechanismů, vedoucích pachatele ke spáchání sexuální agrese, i jeho osobnostních a motivačních charakteristik, je přitom důležité i z hlediska prevence těchto činů. Informovanost orgánů činných v trestním řízení nejen o obětech, ale i o pachatelích sexuálního násilí je proto zásadním předpokladem adekvátního postupu při odhalování, vyšetřování i stíhání těchto trestných činů. Totéž ohledně významu přesných a spolehlivých informací platí pro oblast přístupu k násilným sexuálním delikventům a zacházení s nimi. Pouze účinné intervence ve formě trestu, léčby, resocializačního programu, dohledových a

omezujících opatření apod., mohou vést k omezení rizika recidivy sexuálního násilí. A konečně bohatá a spolehlivá poznatková základna je nezbytným předpokladem úspěchu na poli prevence sexuální kriminality. Poznání rizikových faktorů a míry jejich významu ve vztahu k (sexuálně zaměřenému) násilnému chování může např. přispět k identifikaci rizikových skupin – potenciálních pachatelů i obětí – a ke tvorbě intervencí v oblasti sociální prevence, informace o pachatelích, obětech a způsobech páchaní sexuálních deliktů jsou základem zejména pro vývoj opatření situační prevence.

Teoretická část výzkumu přinesla podrobný rozbor vybraných aspektů problematiky sexuálního násilí s využitím řady pramenů, od odborné literatury a oficiálních dokumentů, přes dostupné statistické přehledy, až po průzkum veřejného mínění a analýzu médií.

1) **Počty registrovaných případů násilné sexuální kriminality ani počty osob, jež byly v souvislosti s touto trestnou činností obžalovány a odsouzeny, nevykazují v ČR v posledních několika letech výraznější výkyvy.** Jednoznačně nejčastější hlavní sankcí, ukládanou za násilné sexuální trestné činy, je trest odnětí svobody, a to v přibližně vyrovnaném poměru ve formě nepodmíněného trestu a podmíněného odsouzení. Nepodmíněný trest odnětí svobody je nejčastěji ukládán ve výměře od 1 roku do 5 let. Ochranná opatření ve formě ochranného léčení či zabezpečovací detence jsou ročně ukládána přibližně 40 pachatelům, přičemž zhruba ze dvou třetin převládá ochranné léčení v ústavní formě.

2) V úsilí o ochranu společnosti před pachatelem závažné sexuální kriminality lze hledat inspiraci v zahraničí. **Výzkumné studie, zkoumající účinek různých opatření, jež jsou často velmi populární a na první pohled slibná, nicméně nepřinášejí příliš povzbudivé výsledky.** Ať již se jedná o soudní příkazy, omezující pobyt pachatele na určitých místech, elektronické monitorovací systémy, nebo systémy registrace sexuálních delikventů a zveřejňování informací o nich, výzkum zatím neprokázal, že by měly skutečný účinek na snižování (sexuální) recidivy a ochranu společnosti. Spíše výzkumníci při zkoumání jejich aplikace narážejí na další a další aspekty, které činí jejich existenci a používání kontraproduktivními z hlediska výsledků a problematickými z hlediska zásahů do práv a svobod pachatele a jeho okolí. V České republice může za příklad ve výjimečných případech používaného a kontroverze vyvolávajícího prostředku sloužit léčba parafilních delikventů za pomoci chirurgické kastrace.

3) **V posledních letech lze sledovat trend rostoucího zájmu o využívání specializovaných nástrojů na predikci recidivy pachatele, resp. na posouzení jeho**

rizikovosti, jenž se postupně odráží i v právních předpisech. Pro úvahy o využívání podobných instrumentů např. ve vztahu k pachatelům násilné sexuální kriminality je ovšem nutné dobře porozumět rozdílu mezi predikcí recidivy a posouzením rizik, a mít na paměti jejich nutná omezení. Řádně provedená predikce recidivy poskytuje pravděpodobnostní odhad možnosti, že se pachatel v budoucnu znovu dopustí trestné činnosti (či jiného asociálního či antisociálního jednání). Kvalitní risk assessment umožňuje kvalifikovaně posoudit momentální rizikovost pachatele z hlediska aktuální náchylnosti k páčání trestné činnosti či k podobnému nežádoucímu chování. Výsledek procesu posouzení rizik určitého jedince pak pomáhá zpracovat predikci jeho dalšího chování, tedy i predikci recidivy. Dlouholetý výzkum identifikoval celou řadu faktorů, jež lze označit za prediktory obecné kriminální recidivy, nebo přímo prediktory opakování sexuální trestné činnosti. Z nich vycházejí standardizované nástroje k posouzení rizika kriminální recidivy pachatelů sexuálních deliktů, jichž v současnosti existuje celá řada. Jejich výhodou a zároveň úskalím je, že jsou pravidla schopny přinést zdánlivě jasný výsledek v podobě konkrétního skóru se standardizovanou interpretací. To přispívá k jejich vysoké oblibě a někdy až nekritickému spoléhání na jejich výsledky, což může mít v případě hodnocení rizik a predikce recidivy neblahé důsledky. Vždy je třeba výsledky použití takových instrumentů brát jako vodítko, nikoliv jako definitivní závěr. Pozitivní je, že dlouhodobé a rozšířené používání některých nástrojů je pomáhá vylepšovat, aktualizovat a zbavovat slabých míst, takže nové verze bývají spolehlivější a rizika, plynoucí z jejich nekritického využívání, se snižují.

4) **Česká veřejnost je v otázce vhodného přístupu k pachatelům závažné sexuální kriminality naladěna spíše punitivněji, nicméně nejedná se celkově o postoje nikterak extrémní.** Větší část populace si zřejmě uvědomuje nutnost individualizace a potřebu jak represivních, tak i terapeutických prostředků vůči sexuálním delikventům. Nemalá část občanů nicméně chápe sexuální delikventy jako osoby předurčené svou (deviantní) osobností k sexuální recidivě, aniž by bylo možno účinně na ně působit trestem nebo léčbou. Trest by měl být ale alespoň přísný, aby odrážel závažnost deliktu, když už mu tato skupina nepřiznává resocializační účinek. Celková orientace české veřejnosti v problematice závažné sexuální kriminality je dosti nízká, což se projevuje jak v neznalosti některých základních faktů, tak v přístupnosti různým stereotypům o sexuálních delikventech. Tím se ovšem česká veřejnost příliš neliší od občanů některých jiných zemí, kde průzkumy veřejného mínění k této problematice probíhají.

5) Názory veřejnosti na sexuální kriminalitu a její pachatele jsou do značné míry formovány mediálním zpracováním tohoto tématu. Rozšířenost a přetrvávání určitých

stereotypů a mýtů jsou proto do jisté míry i vysvědčením práce médií (jejichž úspěšnost se ovšem zpravidla neměří objektivitou a přesností informací, které přinášejí). Násilná sexuální kriminalita je fenomén, který v sobě zahrnuje několik aspektů, jež jsou obecně pro pozornost médií atraktivní - násilí, sex, dětské oběti, deviantní chování, atd. Analýza mediálních sdělení, provedená v rámci projektu, naznačila, že **kvalita informování o případech sexuální kriminality ze strany českých médií je relativně uspokojivá co do objektivitu, nicméně informační hodnota a potenciální dopad na příjemce jsou výrazně poznamenány řadou nepřesností v používaných termínech.** Zároveň je třeba vzít v úvahu, že analýza nezahrnovala internetové verze zkoumaných médií nebo čistě internetové zpravodajské servery, ani jejich stránky na sociálních sítích, což je prostředí, které přímo svádí ke zjednodušování a bulvarizaci informací, jež jsou jinak v „tradičních“ médiích prezentovány poměrně objektivně.

Empirická část výzkumu přinesla vzhledem k rozsahu výzkumného souboru komplexní popis a základní analýzu případů násilných sexuálních trestných činů, páchaných na území České republiky, což umožňuje seriózní konfrontaci teoretických znalostí s empirickými poznatky z praxe.

1) Výsledky výzkumu naznačují, že **u nejmladších (mladistvých) pachatelů se na násilné sexuální delikvenci na první pohled podílí zejména jejich nevyzrálá, nevyrovnaná osobnost, jejíž vývoj nebyl dosud ukončen, popř. nízká úroveň rozumových schopností.** U osob v mladém a mladším středním věku zdánlivě častěji hraje při spáchání znásilnění zásadní roli jejich sexualita, příp. i ve formě sexuální deviace. U starších pachatelů má naproti tomu v sexuálně delikventním chování větší význam jejich osobnost – na rozdíl od mladistvých pachatelů však není problém v její nevyzrálosti, ale v jejím výraznějším narušení, dosahujícím často až poruchy osobnosti. Při zobecnění a interpretaci statistických významností, týkajících se struktury osobnosti pachatelů znásilnění v různých věkových skupinách, je ovšem třeba brát v úvahu nejen velikost jednotlivých skupin (deliktů spáchaných pachateli pod 18 let bylo 51, zatímco delikty dospělých pachatelů do 45 let tvořily většinu našeho souboru), ale např. i diagnostické postupy při stanovení psychiatrických a psychologických závěrů. Diagnóza závažné duševní poruchy, ať již jde o poruchu sexuální preference či specifickou poruchu osobnosti, nebývá stanovována před 18. rokem; a tak se u mladých pachatelů v tomto věku můžeme v drtivé většině případů setkat s diagnostickými závěry „pouze“ ve smyslu disharmonického vývoje či psychosociální nezralosti apod.

2) Mezi delikty spáchanými ve dvojici či ve skupině bylo vyšší zastoupení nejmladších pachatelů a žen – z celkového počtu 8 deliktů, spáchaných ženami, jich polovina byla provedena ve spolupachatelství, konkrétně v jednom případě dvěma spolupachateli a ve třech případech skupinou tří či více osob. Navzdory nízkým absolutním počtům lze předpokládat, že **ženy při trestných činech znásilnění nepůsobí zpravidla jako iniciátorky, ale spíše se zapojí do kriminálního jednání, vyvolaného jinými – mužskými – pachateli**. Pokud jde o zjištění, že mladí pachatelé častěji útočí ve dvojici, potvrzují se tím i pro násilnou sexuální kriminalitu obecné poznatky vývojové kriminologie, že **s přechodem do dospělosti se u člověka mění způsob páchaní trestné činnosti ze skupinového na individuální**. Vyšší zastoupení osob mužského pohlaví mezi oběťmi analyzovaných případů znásilnění, spáchaných ve spolupachatelství, pak zjevně souvisí právě s uvedenými charakteristikami pachatelů skupinových deliktů.

3) Z hlediska kriminální historie pachatele výzkum ukázal, že více než 70 % analyzovaných násilných sexuálních deliktů spáchaly osoby, již dříve za trestnou činnost odsouzené (recidivisté). **Druhovú recidiva – předchozí odsouzení za sexuální trestný čin – byla shledána u pachatelů více než čtvrtiny deliktů, a speciální recidiva – předchozí odsouzení za znásilnění – u pachatelů zhruba šestiny deliktů.**

4) Když srovnáme **skupinu deliktů spáchaných druhovými, případně speciální recidivisty** (tedy osobami, které již byly dříve odsouzeny za sexuální delikty, resp. přímo za znásilnění) se skupinou deliktů spáchaných recidivisty, kteří dosud za sexuální trestný čin odsouzení nebyli, zvýrazní se u prvně jmenovaných zejména **rizikové faktory osobnosti pachatele ve smyslu častěji se vyskytující diagnózy poruchy osobnosti, sexuální deviace, nejčastěji patologické sexuální agresivity, ale i závislosti na návykových látkách**. Znalci pachatele těchto deliktů častěji hodnotí jako nebezpečné z lékařského hlediska a navrhují pro ně uložení ochranného léčení. S tím souvisí i poznatek, že mezi pachateli těchto deliktů je výrazně vyšší zastoupení osob se zkušeností s výkonem trestu odnětí svobody a s ochranným léčením. Násilné sexuální delikty druhových či speciálních recidivistů jsou charakteristické tím, že pachatel bývá pro oběť zcela neznámý, útočí bez předchozího navázání kontaktu, sám bez spolupachatelů, a používá fyzické násilí; což odpovídá obrazu patologického sexuálního agresora.

5) Z výše uvedených poznatků o kriminální historii pachatelů analyzovaných deliktů plyne důležitý závěr: **většiny násilných sexuálních deliktů, spáchaných recidivisty, se dopouštějí osoby, které byly v minulosti odsouzeny výlučně za jinou než sexuální trestnou činnost.**

6) **Jen cca desetinu deliktů spáchali druhoví recidivisté, u kterých byla zároveň diagnostikována sexuální deviace.** Jinými slovy, parafilní jedinci odpovídají jen za desetinu případů, kdy pachatel opakovaně spáchá sexuální trestný čin. Zároveň je třeba vzít v úvahu, že u značné části (cca 40 %) deliktů ve výzkumném souboru, kterých se dopustili parafilici, byla pachateli diagnostikována kromě poruchy sexuální preference také porucha osobnosti.

7) **Téměř polovinu analyzovaných deliktů spáchali jedinci, kteří již v minulosti vykonávali trest odnětí svobody;** mezi delikty pachatelů se zkušeností z vězení byl přibližně stejný podíl deliktů druhových recidivistů a deliktů recidivistů, kteří dosud za sexuální trestný čin odsouzení nebyli.

8) **Jedna šestina deliktů (16 %) byla spáchána pachateli, kteří již ve své minulosti prošli soudně nařízeným psychiatrickým či sexuologickým ochranným léčením.** I přes předchozí „neúspěch“ se soudy opakovaně snažily na tyto pachatele působit stejným opatřením a častěji jim ochranné léčení ukládaly i za aktuální (analyzované) delikty. Znalci u těchto pachatelů ne překvapivě častěji diagnostikovali sexuální deviaci či závislost na návykových látkách, ale také poruchu osobnosti, u níž jsou možnosti medicínského ovlivnění uváděny jako minimální (u jedinců bez motivace ke změně pak nulové) a **v případě ukládání ochranného léčení bývá přítomnost poruchové struktury osobnosti spíše kontraproduktivním prvkem.** To může vysvětlovat následnou kriminální recidivu těchto osob. S tím korespondují i další zjištění, jako např. že při deliktech pachatelů, kteří již měli zkušenosti s ochranným léčením, častěji docházelo zároveň k okradení či oloupení oběti nebo že reakcí na odpor obětí bylo u těchto pachatelů zvýšení intenzity násilí vůči oběti. To zapadá do obrazu kriminálního recidivisty, jehož osobnost vykazuje spíše symptomy poruchové struktury osobnosti, než že by z kriminologického hlediska byla hlavním problémem porucha sexuální preference. Většinu z těchto deliktů spáchali druhoví recidivisté, kteří již měli ve své kriminální kariéře odsouzení za sexuální trestný čin, absolvovali ochranné léčení, a přesto se následně dopustili analyzovaného násilného sexuálního deliktu – **delikty druhových recidivistů se zkušeností s ochranným léčením tvořily 12 % výzkumného souboru.**

9) Z hlediska místa činu výsledky naznačují **zřetelné rozdíly mezi delikty, spáchanými na venkovním prostranství (v exteriéru), a těmi, ke kterým došlo ve vnitřních prostorách (v interiéru).** Delikty venku páchají spíše mladší pachatelé, kteří v dětství prošli rodinnou i ústavní péčí, svobodní a bez partnerského vztahu, hodnocení znalci jako parafilici a patologičtí sexuální agresori, kteří jsou z lékařského hlediska nebezpeční. Pro oběť bývají zcela neznámou osobou a útočí na ni znenadání, bez předchozího navázání kontaktu. Kromě samotného znásilnění oběť častěji též okradou či oloupí. V popředí těchto

deliktů (základní psychopatologií) bývá kombinace osobnosti a sexuality pachatele. Oběti deliktů spáchaných venku bývá spíše dospělá žena při návratu z baru, večírku apod., kdy je pod vlivem návykové látky, příp. po cestě do/z práce, školy či za jinou rutinní aktivitou. Při deliktech v exteriéru více dochází ke středním zraněním oběti. Pachatelé deliktů ve vnitřních prostorách bývají spíše starší, partnersky adaptovaní, vychovaní pouze v rodinné péči. Základní psychopatologii těchto pachatelů lze sledovat spíše v osobnosti. U deliktů v interiéru dochází ještě před útokem k navázání kontaktu pachatele s obětí, oběti bývá častěji dítě, a to i mladší 15 let, s velmi blízkým vztahem k pachateli. Pachatelé deliktů v interiéru činívají opatření k znesnadnění jejich dopadení, zejména obětem vyhrožují, aby věc nehlásily.

10) **Útoku na majetek oběti v průběhu znásilnění (kdy k odcizení věci patřící oběti docházelo zpravidla až po sexuálním útoku) se osoby s diagnózou poruchy osobnosti, parafilie (včetně patologických sexuálních agresorů), či s kombinací těchto poruch, dopouštěly častěji ve srovnání s jedinci bez daných diagnóz.** V případě parafiliků lze uvažovat především o snaze maskovat pravou sexuálně deviantní motivaci jejich jednání. U jedinců s poruchou osobnosti (včetně komorbidit poruchy osobnosti a parafilie) či s patologickou sexuální agresivitou pak v této souvislosti přichází v úvahu nejen zakrývání sexuální motivace, která může být jedincem vnímána jako „patologičtější“, ale i jejich anetické snaha „vytěžit z útoku maximum“.

11) Výsledky výzkumu potvrzují, že **vliv návykové látky, především alkoholu, je významným faktorem, přispívajícím k násilné sexuální trestné činnosti.** Platí to jak pro případy, kdy se pod vlivem návykové látky nachází pachatel, tak pro případy intoxikace oběti. V případech, kdy byl pachatel intoxikován, častěji oběť zároveň okradl či oloupil, a častěji vůči ní použil násilí. Pod vlivem návykové látky se znásilnění častěji dopouštějí recidivisté, osoby s poruchou osobnosti, u kterých základní psychopatologií bývá právě osobnost. Oběti jsou spíše dospělé ženy, které často bývají samy pod vlivem návykové látky (k deliktům dochází, když se oběť vrací z baru, restaurace, večírku apod.). Zřetelnou charakteristikou deliktů, spáchaných intoxikovaným pachatelem je, že pokud se oběť aktivně brání, zvýší pachatel intenzitu násilí. V souvislosti s tím při takových deliktech oběť nezřídka utrpí zranění střední až značné závažnosti. Zde tedy můžeme spatřovat vliv obecně silnějších asociálních tendencí jedince, které můžeme vnímat jako určité pojítko diagnózy poruchy osobnosti a intoxikace v době činu, na míru násilí uplatněnou vůči oběti. Toto zjištění odpovídá skutečnosti, že pod vlivem návykových látek dochází ke snížení či ztrátě zábran, zhoršenému odhadu fyzické síly, intenzity násilí, apod.

Analýza násilných sexuálních deliktů na intoxikovaných obětech nabízí hypotézu o poněkud „méně patologickém“ charakteru těchto deliktů. Útoků se častěji dopouštěli pachatelé, jejichž základní psychopatologie spočívala „pouze“ v abnormní, anomální, disharmonické či poruchově strukturované osobnosti, zatímco parafilní osoby mezi nimi byly zastoupeny významně podprůměrně; sami pachatelé byli zpravidla také pod vlivem návykové látky (až v 80 % případů). Pachatelé s obětí častěji před útokem navazovali kontakt, seznámili se s ní alespoň krátce před činem (např. tentýž den, večer). Oběť se návykovou látkou (nejčastěji alkoholem) zpravidla ovlivnila sama a téměř v polovině případů se bezprostředně před činem bavila na večírku, v baru či se z něj vracela domů, čemu odpovídá i častější realizace útoku v exteriéru. Pachatelé deliktů na intoxikovaných obětech také méně často přistupovali k použití určitých opatření pro znesnadnění svého dopadení. Pro tento trend se nabízí více možných vysvětlení. Pachatelé mohli spoléhat na to, že opilá oběť vracející se v nočních hodinách z baru bude orgány činnými v trestním řízení vnímána jako nevěrohodná. Jako pravděpodobnější se ale jeví, vzhledem ke zmiňované intoxikaci pachatele i naznačené menší „patologii“ v jeho předcházejícím jednání (seznámení s obětí), spíše možnost, že si v dané chvíli nemusel plně uvědomovat trestnost či závažnost svého jednání, a tudíž ani nerealizoval kroky pro jeho utajení. Tito pachatelé svůj čin následně i častěji popírali a nevyjadřovali nad ním lítost a své jednání ospravedlňovali tvrzením, že předmětný sexuální kontakt byl ze strany oběti dobrovolný.

12) Jako velmi výrazné charakteristiky se dále ukázaly věk oběti, resp. skutečnost, zda se obětí znásilnění stalo dítě (příp. osoba mladší 15 let) nebo dospělý jedinec, a vztah pachatele k oběti. Vliv těchto proměnných nalézáme v celé řadě rozdílů mezi skupinami deliktů tříděnými na základě sledovaných proměnných, z nichž za nejvýznamnější považujeme: pohlaví oběti, věk pachatele, přítomnost diagnózy parafilie u pachatele, intoxikaci pachatele i oběti v době činu, činnost oběti před napadením, útok na majetek oběti v průběhu znásilnění, způsob získání kontroly nad obětí, odpor oběti, reakce pachatele na odpor oběti, uplatnění opatření za účelem znesnadnění dopadení pachatele, následky deliktu pro oběť a postoj pachatele k činu (doznání, lítost). Přičemž pro tyto dvě vysoce relevantní a zároveň úzce související charakteristiky platí, že znásilnění na dětech mladších 15 let se zpravidla dopouštěly osoby obětím velmi blízké či blízké, popř. přinejmenším jejich známí, zatímco na dospělé častěji útočili zcela neznámí jedinci. U deliktů s dětskými oběťmi se lze častěji setkat s tím, že pachatelé stačí k získání kontroly nad obětí jeho pouhá přítomnost, a dále s chybějícími projevy odporu ze strany oběti. Oběti si z útoku častěji odnášely závažné psychické následky v podobě posttraumatické stresové poruchy (PTSD), naopak fyzická

zranění byla méně častá. Ve srovnání s tím v případě deliktů na **dospělých obětech**, kterých se častěji dopouštěli pachatelé obětem zcela neznámí, vypadá tento „řetězec“ akcí a reakcí v rámci vzájemné aktivity pachatele a oběti při činu téměř opačně. K získání kontroly nad dospělou obětí pachatelé častěji užívali těch nejhrubších prostředků (konkrétně fyzického násilí, příp. i v kombinaci s vyhrožováním oběti zbraní), čemuž odpovídal i výrazně častěji užívaný způsob obrany oběti (klasifikovaný jako aktivní fyzický a/nebo verbální odpor). Pachatel častěji v průběhu deliktu zvyšoval intenzitu násilí uplatňovaného vůči oběti, aby překonal její odpor, a oběti si tedy častěji odnášely fyzická poranění (včetně omezujících a závažných zranění).

13) I v našem výzkumném souboru násilných sexuálních deliktů se ukázala **souvislost některých rizikových faktorů z dětství pachatele (zkušenost s ústavní výchovou, kázeňské problémy během školní docházky) s delikventním chováním**. Delikty pachatelů, u nichž se uvedené rizikové faktory v dětství vyskytovaly, páchali častěji recidivisté se zkušeností s výkonem trestu odnětí svobody či s ochranným léčením, a častěji se jich pachatelé dopouštěli v době, kdy si naopak měli dávat na své chování větší pozor, neboť byli pod určitou kontrolou ze strany trestní justice (ve zkušební době podmíněného odsouzení či podmíněného propuštění, pod dohledem probačního úředníka, ve výkonu ochranného léčení apod.). Je však nutné brát v úvahu fakt, že u pachatelů těchto deliktů se současně vyskytovaly i další rizikové faktory edukačně profesní (nízké či nedokončené vzdělání, nezaměstnanost) či osobnostní (diagnóza poruchy osobnosti, podprůměrný intelekt). **Lze tedy možná spíše uvažovat o určité synergii rizikových faktorů, vedoucí k celkově neurovnanému a asociálnímu až antisociálnímu životnímu stylu**. Pro tento závěr svědčí také skutečnost, že z hlediska průběhu trestného činu nevykazovaly delikty těchto pachatelů výrazná specifika z hlediska sexuálního chování ani použitého násilí (či jiného prostředku k dosažení cíle). Společným rysem byl naopak častější výskyt případů, kdy pachatel kromě znásilnění oběť ještě okradl či oloupil, což opět naznačuje spíše obecně asociální (kriminální) tendence pachatele.

14) V odborné literatuře bývá někdy pobyt jedince v dětském věku v ústavním zařízení dáván do souvislosti s jeho pozdějším delikventním jednáním. Z anamnestických dat, týkajících se pachatelů násilných sexuálních deliktů může pak působit překvapivě informace, že pouze čtyři pachatelé, kteří měli na svědomí pět násilných sexuálních deliktů, vyrůstali po celou dobu formativního období v ústavní péči. **Téměř dvě třetiny analyzovaných deliktů mají na svědomí pachatelé, kteří vyrůstali pouze v rodině**. Tato proměnná nicméně sama o

sobě nic nevyovídá o kvalitě, podnětnosti apod. péče, ať již se jí dítěti dostalo v rodině či v ústavu, takže z uvedeného poznatku je třeba závěry vyvozovat jen opatrně.

15) V případě deliktů, spáchaných pachateli s podprůměrnými rozumovými předpoklady, byla častěji u pachatele diagnostikována také porucha osobnosti (u více než poloviny) a abúzus či nadužívání alkoholu nebo jiných návykových látek, naopak méně často byli jejich pachatelé znalcem hodnoceni jako parafilní delikventi. Domníváme se, že samotný podprůměrný intelekt pachatele může utvářet jakési předpolí pro následné spáchání sexuálně motivovaného trestného činu, a to tehdy, má-li jeho následkem jedinec problémy s navazováním partnerských a sexuálních vztahů s odpovídajícími partnerkami a dochází k frustraci jeho sexuální potřeby. Tyto podmínky pak mohou – především v kombinaci s poruchovou osobností jedince a/nebo intoxikací alkoholem či jinou návykovou látkou – vést až k násilnému sexuálně motivovanému napadení jiné osoby, případně k výběru „nevhodného partnera“ pro sexuální aktivity (např. osoby dětského či seniorského věku), který se jedinci sice může jevit jako dostupnější, ale pravděpodobnost, že bude se sexuálním kontaktem souhlasit, je u něj naopak ještě nižší. Téměř polovinu obětí podprůměrně inteligentních pachatelů v našem souboru ostatně představovaly právě tyto zvýšeně zranitelné oběti.

Je však třeba mít na paměti, že (s určitou mírou zjednodušení) inteligence zjišťovaná IQ testy slouží k „měření“ schopnosti mít úspěch ve škole, což se může lišit od inteligence v širším slova smyslu. Potom by nižší hodnoty IQ předpovídaly spíše školní selhání, což je podle řady nejen kriminologických teorií jedním z rizikových faktorů, které přispívají k delikvenci. Výkon v psychologických výkonových testech (což jsou i IQ testy) je podmíněn stejnými faktory, jako výkon v jiných činnostech. Úkoly, které musí respondent v rámci takového testu řešit, pro některé jedince nepředstavuje dostatečně atraktivní činnost, aby jim stálo za to, překonat určité „překážky“ – podobně jako tomu je ve škole. Souvislost mezi delikvencí a rozumovými předpoklady tak může vysvětlovat také slabá motivace ze strany jedince, resp. neochota vynaložit dlouhodobější úsilí. Tento přístup (nejen) k problémovým situacím je možné zaznamenat i v kriminálních stylech myšlení u delikventní populace.

16) Nejvýraznější charakteristiky pachatelů i deliktů spáchaných jedinci s poruchou osobnosti jsou zcela v souladu s povahou této diagnózy. Data, získaná v rámci projektu, ukazují častější zkušenosti těchto jedinců s ústavním výchovným prostředím v období dětství a dospívání, častější nedokončené vzdělání a profesní neadaptovanost. Rodinný stav těchto pachatelů naznačuje neschopnost udržení si trvalejších partnerských vztahů. Častěji se také jedná o osoby s kriminální minulostí, závislé na návykových látkách či

tyto látky nadužívající, které se také násilných sexuálních deliktů dopouštějí pod jejich vlivem.

17) Podobně předvídatelné byly i **charakteristiky deliktů parafilních pachatelů, které opět výrazně korespondovaly se specifiky převážně zastoupených deviací.** Pachatelé těchto deliktů byli častěji svobodní a partnersky neadaptovaní, útok realizovali zpravidla samostatně, převážně na dospělých obětech jim zcela neznámých, s nimiž před činem nenavazovali žádný kontakt. Delikty parafilních pachatelů byly častěji spáchány násilím (v právním smyslu slova), ovšem méně často měly formu soulože a méně často se také jednalo o dokonáný trestný čin. To může pravděpodobně souviset s převažujícími charakteristikami oběti a průběhu činu (dospělá oběť je lépe schopná efektivní obrany, pachatel byl pro oběť častěji zcela neznámou osobou, pachatel častěji útočil venku, kde je větší riziko vyrušení dalšími osobami apod.), které realizaci činu ztěžují, čímž mohou zabránit uskutečnění soulože a dokonání činu.

18) Data, získaná v rámci projektu na výzkumném podsouboru českých odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody poukazují na to, že **kriminální historie pachatelů má významnější vztah k naměřené intenzitě kriminálních postojů než druh a závažnost aktuálně odsouzené trestné činnosti.**

Na základě poznatků, získaných v rámci projektu, lze pro oblast přístupu k násilné sexuální kriminalitě a jejím pachatelům formulovat některá **doporučení:**

1) Diferenciace přístupu k různým typům pachatelů násilné sexuální kriminality

Výsledky výzkumu ukazují, že pachatelé násilné sexuální kriminality tvoří velmi heterogenní skupinu, což potvrzuje opodstatněnost přístupu české psychiatricko - sexuologické školy, která odmítá nahlížet na sexuální delikventy jako na více méně homogenní skupinu, jak to bývá obvyklé v zahraničí. Rozlišování přinejmenším mezi parafilními pachateli a sexuálními delikventy, u nichž nebyla parafilie zjištěna, lze pokládat za nezbytný předpoklad úspěšného nastavení systému zacházení s pachateli násilné sexuální kriminality.

2) Rozvíjení programů zacházení s pachateli s poruchově strukturovanou osobností a s pachateli, u kterých je porucha osobnosti kombinována s poruchou sexuální preference

Výzkum potvrzuje dosud spíše dílčí či zahraniční poznatky o relativně nízkém podílu sexuálních deviantů mezi pachateli sexuálního násilí a relativně nízké míře druhové, resp. speciální recidivy u sexuální delikvence. Dále z něj vyplývá, že výrazně větší zastoupení než parafilní jedinci mají mezi pachateli sexuálního násilí osoby s poruchou struktury osobnosti, příp. s anomálně strukturovanou (akcentovanou) osobností. Výsledky též naznačují, že obzvláště rizikovou skupinu z hlediska provedení činu i možné recidivy představují pachatelé, u kterých narušená struktura osobnosti působí v kombinaci se sexuální deviací. Tuto kombinaci lze významně častěji nalézt u pachatelů násilných sexuálních deliktů z řad recidivistů (obecných, ale hlavně druhových a speciálních), kteří již mají zkušenost s ochranným léčením, častěji páchají trestnou činností v době trvání uložené povinnosti (např. ve zkušební době podmíněného odsouzení), oběti napadají na venkovním prostranství a častěji kromě samotného znásilnění oběť okradou či oloupí. Pozornost by tedy měla být věnována rozvoji a implementaci programů zacházení s osobami s poruchově strukturovanou osobností, příp. kombinovanou s parafilii, jež by vůči pachatelům sexuálního násilí s těmito osobnostními charakteristikami mohly být uplatňovány jak v prostředí výkonu trestu odnětí svobody, tak v rámci opatření vykonávaných na svobodě (např. jako tzv. přiměřená povinnost po dobu zkušební doby podmíněného odsouzení apod.).

3) Zvýšení pozornosti věnované problematice ochranného léčení (a zabezpečovací detence)

Ochranné léčení představuje trestněprávní sankci, jež může mít velmi příznivý vliv na snižování rizika recidivy sexuálních delikventů – zejména v případě parafilních pachatelů či pachatelů zneužívajících návykové látky. V případech pachatelů, neochotných či neschopných podstoupit režim ochranného léčení, je vhodnou a potenciálně velmi účinnou variantou ochranné opatření v podobě zabezpečovací detence. V průběhu řešení výzkumu byla nicméně identifikována řada nedostatků v oblasti právní úpravy i praktické realizace obou opatření. Tyto poznatky již během doby řešení projektu začaly být přenášeny do praxe, když odpovědná řešitelka projektu se stala místopředsedkyní pracovní skupiny k problematice ochranného léčení, zřízené Ministryní spravedlnosti ČR (č. j. MSP-24/2014-OD-ORG), a další člen řešitelského týmu působí v uvedené pracovní skupině jako prizvaný expert. Jako příklady zjištěných nedostatků mohou sloužit:

- zcela nedostatečná evidence uložených a vykonávaných ochranných léčení – stávající justiční evidenční systém poskytuje jen velmi neúplný o případech uložení ochranného léčení

a některé informace o průběhu výkonu tohoto ochranného opatření z něj nelze zjistit vůbec (viz též bod 3));

- nutnost pravidelného soudního přezkumu trvání podmínek pro ochranné léčení v dvouletých intervalech i v případě, že se jedná o ochranné léčení ambulantní – podle § 99 odst. 6 tr. zákoníku ochranné léčení potrvá, dokud to vyžaduje jeho účel, nejdéle však dvě léta; nebude-li v této době léčba ukončena, rozhodne soud před skončením této doby o jejím prodloužení, a to i opakovaně, vždy však nejdéle o další dvě léta; jinak rozhodne o propuštění z ochranného léčení. Tato podmínka je opodstatněná u ústavního ochranného léčení, kdy je omezena osobní svoboda pachatele. V případě ambulantního ochranného léčení, vykonávaného na svobodě, zbytečně zatěžuje jak poskytovatele ochranného léčení (lékaře či zdravotnické zařízení), tak soudy;⁵

- možnost vykonávat ústavní ochranné léčení během výkonu trestu odnětí svobody jen formou tzv. jednodenní péče – podle § 83 odst. 2 zákona č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, v platném znění, lze ochranné léčení uložené soudem vykonávat během výkonu trestu odnětí svobody ve zdravotnických zařízeních Vězeňské služby, a to buď ochranné léčení ambulantní, nebo i ochranné léčení ústavní, ovšem jen ve formě jednodenní péče. Toto omezení problematizuje možnosti smysluplného výkonu ústavního ochranného léčení během výkonu trestu odnětí svobody. Jednodenní péče na lůžku je určena primárně k provádění jednorázových plánovaných výkonů (zákroků) v oborech, jako jsou chirurgie, gynekologie, ortopedie apod. Psychiatrická (či sexuologická) léčba je v této podobě vyloučena.⁶

4) Zkvalitnění systému sběru a vykazování dat pro účely justiční statistické databáze o kriminalitě

Pro seriózní zkoumání každého jevu je nutné mít k dispozici spolehlivé informace o jeho stavu a vývoji. Jedná-li se o určitý druh trestné činnosti a jeho postih, pramenem takových informací jsou policejní a justiční statistiky, z nichž také bylo čerpáno i v rámci tohoto výzkumu. Na úrovni orgánů činných v trestním řízení se v ČR pro statistické účely sbírá velké množství dat. Zároveň to ovšem pro původce dat znamená značné personální a časové zatížení. Aby takové úsilí mělo smysl, je třeba zajistit náležité zpracování a vykazování sebraných údajů. Bohužel při práci s justičními statistikami se opakovaně setkáváme se závažnými problémy, které značně zpochybňují důvěryhodnost vykazovaných

⁵ Tento poznatek se již promítl do návrhu novely trestního zákoníku (č.j. MSP-1062/2014-LO-SP/7), který byl schválen vládou a předložen k projednání Parlamentu ČR.

⁶ Tento poznatek se již promítl do návrhu novely zákona o specifických zdravotních službách (č.j. 67260/2015/LEG), který ke konci roku 2015 prošel připomínkovým řízením.

údajů. Kromě lidského faktoru, tedy chyb či překlepů při vyplňování jednotlivých statistických listů trestních na soudech, trpí justiční systém sběru, zpracování a vykazování statistických dat o kriminalitě a reakci trestní justice na ni též některými systémovými nedostatky (nejasný způsob výpočtu některých ukazatelů, jejich nepřesné definice či nelogické vykazování, nezohlednění všech možných postupů v trestním řízení, atd.). Výsledkem nezřídka bývá, že různé prameny (které ovšem čerpají z téže databáze, vytvořené obsahem vyplněných statistických listů trestních) vykazují u téhož ukazatele rozdílnou hodnotu, patrně v důsledku odlišností v algoritmech výpočtu daného souhrnného ukazatele, užívaných pro jednotlivé prameny. Stávající situaci pokládáme za velkou překážku nejen pro realizaci výzkumu v oblasti bezpečnosti a trestní justice, ale i pro důvěryhodnost obrazu, který o kriminalitě a trestní justici oficiální statistiky nabízejí, a obecněji pro tvorbu racionální a informované trestní politiky, neboť bez znalosti stavu a vývoje problému, založených na spolehlivých a přesných statistikách, nelze očekávat nalezení odpovídajících a účinných řešení.

5) Zkvalitnit profesní vzdělávání v problematice násilné sexuální kriminality u orgánů činných v trestním řízení na straně jedné a soudních znalců na straně druhé

Pro náležité zhodnocení osobnosti pachatele násilného sexuálního deliktu a následné odpovídající rozhodnutí v trestním řízení má zásadní význam posudek soudního znalce o duševním stavu pachatele z oborů (odvětví) psychiatrie, sexuologie a psychologie. V průběhu výzkumu bylo zjištěno, že mezi soudními znalci a orgány činnými v trestním řízení, kteří je do řízení přibírají, resp. jejich posudky využívají k rozhodnutí, často panují značná nedorozumění. Orgány činné v trestním řízení někdy na soudní znalce kladou nároky, neodpovídající jejich kvalifikaci a roli v trestním řízení (např. požadují závěr o otázce právní povahy), naopak znalci někdy vybočují ze své role sami a dopouštějí se právních závěrů, případně zástupci jedné profesní skupiny nesprávně chápou terminologii, používanou druhou profesní skupinou. Důsledky mohou být mimořádně závažné – např. v jednom z analyzovaných případů odmítl soud v konečném rozhodnutí ve věci uložit velmi nebezpečnému pachateli zabezpečovací detenci s odůvodněním, že podle závěrů znalce pachatel netrpí duševní poruchou, ale jen sexuální deviací ve formě sadismu – tzv. pravá duševní porucha v lékařském slova smyslu, o níž hovořil znalec, je totiž podstatně užší pojem než duševní porucha ve smyslu § 123 tr. zákoníku, jež byla v daném případě podmínkou pro uložení zabezpečovací detence, a která sexuální deviaci zahrnuje. Proto by bylo velmi vhodné zaměřit se na odstranění podobných profesně podmíněných nedorozumění v rámci profesního

vzdělávání jak na straně orgánů činných v trestním řízení, tak na straně soudních znalců příslušné odbornosti.

6) Zaměřit se poskytování spolehlivých a empiricky podložených informací o problematice násilné sexuální kriminality veřejnosti

Výzkum potvrdil, že převažující představy veřejnosti o „typickém“ znásilnění se od skutečnosti značně liší. Mezi občany stále přetrvávají mýty a stereotypy o sexuálních delikventech, jejich druhové recidivě či možnostech působení na ně. Je třeba si uvědomit, že zkreslené představy veřejnosti o stavu a struktuře kriminality mohou mít závažné důsledky. Podceňování otázky bezpečnosti v každodenním životě v důsledku nedostatečného povědomí o povaze a intenzitě kriminálních rizik vytváří příležitosti k trestné činnosti. A naopak přeceňování míry a závažnosti kriminality vede mimo jiné k nadměrnému strachu z kriminality a s ním souvisejícím sociálním změnám (například ne zcela žádoucí změny chování občanů jako je vyhýbání se „nebezpečným“ lokalitám ve městě, omezování sociálních kontaktů v rámci širší komunity, apod.). Všechny tyto důsledky zkreslených představ veřejnosti o rozsahu a struktuře kriminálního problému mají také nezanedbatelné ekonomické dopady, jak na jednotlivce, tak na města či jejich části, ale i na společnost jako celek. Správné představy občanů o průběhu a pachatelích sexuálního násilí jsou předpokladem účinnosti opatření situační prevence, a mj. omezují prostor pro prosazování různých radikálních názorů na řešení tohoto bezpečnostního problému. Lze tedy jednoznačně doporučit, aby byla pozornost více věnována zprostředkování realitě odpovídajících informací veřejnosti, neboť dosavadní přístup v této oblasti zjevně nepostačuje.

7) Zaměřit se na práci s médii v oblasti informací o násilné sexuální kriminalitě

Názory veřejnosti na sexuální kriminalitu a její pachatele jsou do značné míry formovány mediálním zpracováním tohoto tématu. Rozšířenost a přetrvávání určitých stereotypů a mýtů jsou proto do jisté míry i vysvědčením práce médií (jejichž úspěšnost se ovšem zpravidla neměří objektivitou a přesností informací, které přinášejí). Násilná sexuální kriminalita je fenomén, který v sobě zahrnuje několik aspektů, jež jsou obecně pro pozornost médií atraktivní - násilí, sex, dětské oběti, deviantní chování, atd. Analýza mediálních sdělení naznačila, že kvalita informování o případech sexuální kriminality ze strany českých médií je relativně uspokojivá co do objektivitu, nicméně informační hodnota a potenciální dopad na příjemce jsou výrazně poznamenány řadou nepřesností v používaných termínech. Samozřejmě nelze předpokládat, že se média vzdají části přitažlivosti a údernosti výměnou za

presnost, která je zpravidla zdlouhavá a „nudná“, nicméně na kontinuální vysvětlování složité problematiky médiím nelze rezignovat. Ačkoliv v ČR dosud nejsme svědky masových dramatických reakcí veřejnosti na medializované případy sexuální kriminality, jako tomu bývá v některých jiných zemích, není rozumné její postoje vůči pachatelům této závažné trestné činnosti podceňovat a přehlížet je, a to i v souvislosti s určitou celkovou radikalizací části společnosti. Poskytování přesnějších informací o této problematice může snížit náchylnost veřejnosti k preferování jednoduchých, poměrně rychle realizovatelných pseudořešení, která se již stihla v rámci zacházení s pachateli sexuální trestné činnosti v jiných zemích neosvědčit, a která vyvolávají i vážné pochybnosti z hlediska záruk ochrany lidských práv a svobod, jež jsou dosud kontinentálnímu právnímu systému vlastní.

8) Podporovat další výzkum v oblasti násilné sexuální kriminality a nebezpečných pachatelů závažné trestné činnosti

Projekt potvrdil, že seriózní, pečlivě připravený a realizovaný výzkum může přinést celou řadu nových poznatků, využitelných při formulaci strategických a koncepčních materiálů, při tvorbě legislativních opatření, ale i v praxi při vyšetřování a stíhání trestné činnosti, při vývoji programů zacházení s pachateli apod. Zároveň odhalil, že problematika násilné sexuální kriminality zahrnuje mnoho různých aspektů, jež by bylo žádoucí zkoumat odděleně a důkladněji (např. nejzávažnější formy znásilnění s použitím intenzivního fyzického násilí a jejich pachatelé, apod.). Lze proto doporučit, aby byl výzkum v této oblasti nadále podporován za účelem vzniku ucelené základny kriminologických poznatků o násilné sexuální trestné činnosti. Pouze takové poznatky umožňují seriózně vyhodnocovat stávající opatření na ochranu jednotlivců i společnosti před tímto druhem kriminality a navrhnout jejich zkvalitnění, popř. doporučovat zavedení nástrojů nových, u kterých lze předpokládat, že budou účinnější. Naopak absence vědeckých poznatků přispívá k tomu, že se plně nevyužívá potenciál dostupných nástrojů a omezené kapacity státu jsou plýtvány na cesty slepými uličkami.

VII. Naplnění cílů projektu

Hlavní i dílčí cíle projektu, jak jsou popsány v Části II. této zprávy, byly během řešení projektu naplněny, což dokládají předcházející části zprávy i publikační (a jiné) výstupy z projektu.

Základní ambicí výzkumu bylo především zmapovat a popsat fenomén násilné sexuální kriminality v České republice co možná nejkomplexnějším způsobem tak, aby zkoumaný okruh případů nebyl omezen územně ani věcně. Takový úkol je náročný v řadě ohledů. Problematické je už vymezení předmětu výzkumu tak, aby věcně odpovídalo konceptu sexuálně zaměřeného násilí a zároveň umožňovalo sestavení reprezentativního výzkumného souboru. Nesnadný je výběr sledovaných aspektů (proměnných) tak, aby byla dostatečně pokryta celá širě zkoumané problematika, všechny zásadní faktory a prvky. Rovněž získání zdrojů dat pro výzkum je v našem prostředí poměrně komplikované. Naplnění uvedeného výzkumného cíle zároveň předpokládá shromáždění a zpracování velkého množství dat, což vyžaduje pečlivou přípravu výzkumu, včetně nezbytné předvýzkumné fáze.

V rámci empirické části výzkumu byl sestaven dostatečný výzkumný soubor, zahrnující 796 násilných sexuálních deliktů, kvalifikovaných v drtivé většině jako trestné činy znásilnění, který umožňuje zobecnění poznatků. Rozsah výzkumného souboru a množství sledovaných proměnných kladly vysoké nároky na proces sběru a zpracování dat. Vzhledem k důkladně připravenému a pečlivě provedenému sběru dat vznikla rozsáhlá databáze informací o případech násilné sexuální kriminality, k nimž v ČR v několikaletém období došlo, která skýtá **velký potenciál pro další a náročnější analýzy**. Na základě dat, která jsou v ní obsažena, je možno zaměřit se v podstatně větší hloubce na jednotlivé aspekty – vybrané skupiny deliktů, pachatelů, příp. obětí. Velikost souboru umožňuje provedení vícerozměrných statistických analýz či vytváření typologií. Struktura databáze umožňuje rozmanitým způsobem variovat výzkumný soubor, resp. vytvářet a zkoumat podsoubory podle potřeby zaměření konkrétní analýzy. Další a podrobnější analýzu získaných dat pokládá řešitelský tým za velmi potřebnou, a proto plánuje pro následující období navazující výzkum, zaměřený na rozpracování okruhů problémů, jež se v projektu ukázaly jako obzvláště nosné.

VIII. Přílohy

Odborná kniha (B) – 2

Blatníková, Š., Faridová, P., Zeman, P.: Násilná sexuální kriminalita – téma pro experty i veřejnost. IKSP, Praha 2014, ISBN 978-80-7338-143-1.

Dostupné na: <http://www.ok.cz/iksp/docs/418.pdf>

Blatníková, Š., Faridová, P., Zeman, P.: Z násilnění v ČR – trestné činy a odsouzení pachatelé. Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 2015, ISBN 978-80-7338-153-0

Dostupné na: <http://www.ok.cz/iksp/docs/428.zip>

Recenzované odborné články (J) – 5

Blatníková, Š., Zeman, P.: Sexuální delikventi, stereotypy a česká veřejnost. Trestněprávní revue 1/2015, Praha: C.H.Beck, ISSN 1213-5313, str. 8-14

Blatníková, Š., Zeman, P.: Registrace sexuálních delikventů – nástroj k ochraně společnosti nebo slepá ulička? Trestní právo 2/2015, Praha: Wolters Kluwer, ISSN 1211-2860, str. 4-13.

Faridová, P.: Kriminální myšlení: teoretická a terminologická východiska. Československá psychologie 4/2015, Praha: Psychologický ústav AV ČR, ISSN 0009-062X, str. 332-345

Blatníková, Š.: Tři roky zabezpečovací detence v ČR (situace v ukládání nového ochranného opatření). Státní zastupitelství 1/2013, Praha: Wolters Kluwer, ISSN 1214-3758, str. 24-30.

Blatníková, Š., Zeman, P.: Pachatelé sexuálních trestných činů a zacházení s nimi – současné problémy z pohledu výzkumu. Trestněprávní revue 4/2013, Praha: C.H.Beck, ISSN 1213-5313, str. 95-99.

Druh výsledku M – uspořádání konference „Násilná sexuální kriminalita v ČR“

Pozvánka též na <http://www.ok.cz/iksp/docs/20151210nsk.pdf>

INSTITUT PRO KRIMINOLOGII A SOCIÁLNÍ PREVENCI

si Vás dovoluje pozvat na odborný seminář

„Násilná sexuální kriminalita v České republice“

který pořádá dne 10. 12. 2015 v zotavovně VS ČR Na Květnici 1105/10, Praha 4

Program:

9:00 – 9:30	Registrace účastníků
9:30 – 9:40	Zahájení semináře <i>JUDr. Petr Zeman, Ph.D., Institut pro kriminologii a sociální prevenci</i>
9:40 – 10:00	Výzkum násilné sexuální kriminality v ČR <i>PhDr. Šárka Blatníková, Institut pro kriminologii a sociální prevenci</i>
10:00 – 10:20	Násilné sexuální trestné činy – právní kvalifikace a uložené sankce <i>JUDr. Petr Zeman, Ph.D., Institut pro kriminologii a sociální prevenci</i>
10:20 – 10:40	Pachatelé násilných sexuálních deliktů – jejich historie a osobnost <i>PhDr. Šárka Blatníková, Institut pro kriminologii a sociální prevenci</i>
10:40 – 11:00	Průběh násilných sexuálních deliktů a jejich oběti <i>Mgr. Petra Faridová, Institut pro kriminologii a sociální prevenci</i>
11:00 – 11:20	Diskuse
11:20 – 11:40	Přestávka
11:40 – 12:00	(Staro)nová opatření na ochranu společnosti: naděje či slepá ulička? <i>JUDr. Petr Zeman, Ph.D., Institut pro kriminologii a sociální prevenci</i>
12:00 – 12:20	Sexuální vraždy v ČR <i>PhDr. Karel Netik, CSc., Asociace forenzních psychologů</i>
12:20 – 12:40	Behaviorální analýza - nová kriminalistická metoda v praxi PČR <i>pplk. Ing. Radka Tomanová, pplk. Mgr. Marián Brtko, Odbor analýz SKPV PČR</i>
12:40 – 13:00	Diskuse
13:00	Závěr a oběd

Seminář se koná za podpory z Programu bezpečnostního výzkumu České republiky v letech 2012-2015 (BV II/2-VS; identifikační kód projektu VG20122014084, poskytovatel Ministerstvo vnitra ČR)

Účast na semináři je zdarma. Z důvodu omezené kapacity místa konání akce prosíme o potvrzení účasti do 30. 11. 2015 na některé z níže uvedených spojení:

tel.: 257 104 404; fax: 257 104 403; e-mail: LCerna@iksp.justice.cz
poštovní adresa: IKSP, Náměstí 14. října 12, 15021 Praha 5

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'Scheinost', is placed above the printed name of the organizer.

PhDr. Miroslav Scheinost
ředitel IKSP

Druh výsledku O - článek v odborném zahraničním časopise

Blatníková, Š., Zeman, P.: Sicherungsverwahrung: eine neue Sanktion für gefährliche Straftäter in der Tschechischen Republik. *Bewährungshilfe: Soziales, Strafrecht, Kriminalpolitik*. Forum Verlag Godesberg GmbH Jg. 60, 2013, Heft 4, str. 363–376. ISSN 0405-6779.

Obsah čísla na: http://www.bewhi.de/bewhi-inhalt_2013-04.pdf

Druh výsledku O - Prezentace poznatků z projektu na domácí odborné akci

- Blatníková, Š.; Zeman, P.: Trestné činy znásilnění v ČR – poznatky z empirického výzkumu. Vzdělávací akce/pracovní schůze Sexuologické společnosti ČLS J.E.P., akce 40826, Praha, listopad 2015.
- Hnátová, P.: Představy veřejnosti o pachatelích znásilnění a pohlavního zneužívání. Odborná konference Sekce sociální patologie Masarykovy české sociologické společnosti, Blansko, duben 2012.
- Blatníková, Š., Zeman, P.: Zabezpečovací detence, znalecké posudky a rozhodování soudu. Odborný seminář Asociace forenzních psychologů, Praha, duben 2014.
- Zeman, P.: Mají Češky a Češi obavy ze závažné sexuální kriminality, a co o ní vědí? Odborná konference II. kriminologické dny, Česká kriminologická společnost, České Budějovice, leden 2014.
- Blatníková, Š., Zeman, P.: Násilná sexuální kriminalita (pachatelé, delikty a sankce). Odborná konference České sexuologické společnosti Bohnické sexuologické dny, Praha, únor 2014.
- Blatníková, Š.: PICTS-CZ (inventář kriminálních stylů myšlení) - adaptace techniky a pilotní sběr dat. Odborný workshop Asociace forenzních psychologů Čech, Moravy a Slezska, Praha, prosinec 2013. Pozvánka: <http://afp.wz.cz/clanky.doc/pozvanka%20na%20vzdelavaci%20seminar%20AFP%204.12.2013.pdf>

- Blatníková, Š.: Predikce, prognóza a nebezpečnost při posuzování pachatelů trestné činnosti. Odborný, vzdělávací seminář pro žadatele o znalecké oprávnění, seminář Asociace forezních psychologů Čech, Moravy a Slezska, FF UK Praha, květen 2013
- Blatníková, Š.; Faridová, P.: Kriminální styly myšlení. Odborný mezioborový seminář Vězeňské služby ČR, Pracov, květen 2015.
- Blatníková, Š. Násilná sexuální kriminalita. Konference Znásilnění – o čem se nemluví. Úřad vlády ČR, prosinec 2015. Pozvánka na konferenci: <http://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/Aktuality/Program-konference-znasilneni-2015-12-08.pdf>

Druh výsledku O - Prezentace poznatků z projektu na mezinárodním odborném fóru

- Zeman, P.: Aggressors, Deviants or just Delinquents? Violent Sex Offenders in the Czech Republic. Stockholm Criminology Symposium, Stockholm, červen 2015
- Zeman, P.: Dealing with Sexual Offenders in the Czech Republic: From Research to Legislation and Back. 13. mezinárodní konference International Association for the Treatment of Sexual Offenders (IATSO), Porto, září 2014.
- Zeman, P.: Stranger Danger and Other Tales: Public Attitudes to Sex Offenders and to Possibilities of Society Protection against Them. 14. výroční konference European Society of Criminology, Praha, září 2014.
- Zeman, P.: The Security Detention: The New Way of Dealing with Dangerous Offenders in Czech Republic. 12. výroční konference European Society of Criminology, Bilbao, září 2012.

Druh výsledku O - Sdělení ve sborníku abstrakt z odborné akce

- Blatníková, Š., Faridová, P., Zeman, P.: "Dealing with Sexual Offenders in the Czech Republic: From Research to Legislation and Back" In Manita, C., Barroso, R.; Eher, R., Boer, D. (Eds.). Criminal Policies in Sexual Violence: From Research to

Legislation and Treatment. Forensische Psychiatrie und Psychotherapie, p. 34, ISSN 0945-2540.

- Blatníková, Š., Zeman, P.: The Security Detention: the new way of dealing with dangerous offenders in the Czech Republic. In Garitaonandia, A.S. (ed.): Criminology in the 21st Century: a Necessary Balance Between Freedom and Security. Book of Abstracts. European Society of Criminology, Bilbao: TISA Congressos, 2012, ISBN 978-84-695-4520-1, p. 131. Dostupné na: <http://www.esc-eurocrim.org/files/Eurocrim2012-%20Book%20of%20Abstracs.pdf>.
- Blatníková, Š., Faridová, P., Zeman, P.: "Stranger Danger" and Other Tales: Public Attitudes to Sex Offenders and to Possibilities of Society Protection against Them". Criminology of Europe: Inspiration by Diversity. 14th Annual Conference of the European Society of Criminology (Prague, Czech Republic, 10-13 September 2014). p. 214. Dostupné na: <http://eurocrim2014.guarant.eu/eurocrim-2014-book-of-abstracts-update-2014-09-13.pdf>

Druh výsledku O – ostatní výsledky

- Podklady pro činnost pracovní skupiny Ministerstva spravedlnosti – Ochranné léčení v ČR. Průběžné výsledky projektu byly prezentovány ve formě podkladů zpracovaných pro činnost pracovní skupiny zřízené Ministryní spravedlnosti (MSP-24/2014-OD-ORG) k problematice ochranného léčení.
- Prezentace výsledků na Republikovém výboru pro prevenci kriminality dne 25.6.2015 (materiál: Násilná sexuální kriminalita v ČR - informace o průběžných výsledcích výzkumu IKSP pro členy RVPPK, 17.6.2015), MV ČR Praha, <http://www.mvcr.cz/clanek/rvppk-republikovy-vybor-pro-prevenci-kriminality.aspx?q=Y2hudW09Mw%3D%3D>; www.mvcr.cz/soubor/nasilna-sexualni-kriminalita-docx.aspx

Druh výsledku O – příspěvek ve sborníku z odborné konference, neuvedeném v databázích pro výsledky druhu D

- Hnátová, P.: Představy veřejnosti o pachatelích znásilnění a pohlavního zneužívání. In Večerka, K. (ed.): Životní styl směřující k delikvenci. Sborník příspěvků z konference sekce sociální patologie MČSS. Praha: Masarykova česká sociologická společnost, 2012, ISBN 978-80903541-9-7, str. 124-133.

SOUHRNNÁ VÝZKUMNÁ ZPRÁVA

Násilná sexuální kriminalita v ČR se zaměřením na její aktuální formy, na zvyšování účinnosti odhalování a postihu jejích pachatelů a na možnosti ochrany společnosti před sexuálně motivovaným násilím (VG20122014084)

Blatníková Šárka
Faridová Petra
Zeman Petr

© Institut pro kriminologii a sociální prevenci

Praha, prosinec 2015